

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Baudžiamosios justicijos katedra

Urtės Krikščiūnaitės

V kurso, baudžiamosios justicijos

studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Sporto varžybų metu padaryta žala kaip baudžiamąją atsakomybę
šalinanti aplinkybė**

**Damage in Sports Competition as a Circumstance Eliminating Criminal
Responsibility**

Vadovas: asist. dr. Paulius Veršekys

Recenzentas: prof. dr. Aurelijus Getauskas

Vilnius

2021

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojama sporto varžybų metu padarytos žalos kaip baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės problematika. Atlikus teisinio reguliavimo ir jo taikymo analizę šiuo darbu siekiama pateikti atsakymą į klausimą, ar tikslinga Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą pildyti baudžiamąją atsakomybę šalinančia aplinkybe – sporto varžybų metu padaryta žala. Vertinamas baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių institutas atsižvelgiant į sportinės veiklos specifiką, tradicinę sporto teisės autonomiją ir Lietuvos teismų praktiką baudžiamosiose bylose dėl žalos sporte.

Pagrindiniai žodžiai: baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės, sporto teisė, ultima ratio, sporto varžybos, veikos pavojingumas.

This work analyses the problem of damage caused during sports competitions as a circumstance eliminating criminal responsibility. Following an analysis of legal regulation and its application, the aim of this work is to provide an answer to the question whether it is needed to supplement the Criminal Code of the Republic of Lithuania with a separate circumstance eliminating criminal responsibility when damage is caused during sports competitions. Circumstances eliminating criminal responsibility in Lithuanian criminal law are evaluated regarding the particularity of sport, the traditional autonomy of sports law and the case law of Lithuanian courts in criminal cases regarding damage in sports.

Key words: circumstances eliminating criminal responsibility, sports law, ultima ratio, sports competitions, gravity of criminal act.

TURINYS

IŽANGA	2
1. BAUDŽIAMĄJĄ ATSAKOMYBĘ ŠALINANČIŲ APLINKYBIŲ SAMPRATA IR SISTEMA	5
1.1. Būtinės baudžiamosios atsakomybės sąlygos	5
1.1.1. Kaltė kaip būtina baudžiamosios atsakomybės sąlyga.....	7
1.1.2. Veikos pavojingumas kaip būtina baudžiamosios atsakomybės sąlyga.....	9
1.2. Bendra baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių charakteristika	11
1.3. Baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių sistema Lietuvos teisėje	13
1.3.1. Pateisinama profesinė ar ūkinė rizika.....	15
1.3.2. Nukentėjusiojo sutikimas	17
2. SPORTO VARŽYBŲ METU PADARYTOS ŽALOS SAMPRATA IR ATSAKOMYBĖ UŽ JĄ	21
2.1. Sporto varžybų metu padarytos žalos samprata	21
2.2. Teisinė atsakomybė už sporto varžybų metu padarytą žalą	26
3. SPORTO VARŽYBŲ METU PADARYTOS ŽALOS PRIPAŽINIMO BAUDŽIAMĄJĄ ATSAKOMYBĘ ŠALINANČIA APLINKYBE TEISINĖS PRIELAIDOS IR JOS SĄLYGOS	34
3.1. Teisinės prielaidos pripažinti sporto varžybų metu padarytą žalą baudžiamąją atsakomybę šalinančia aplinkybe.....	34
3.2. Sporto varžybų metu padarytos žalos kaip baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės apimtis ir sąlygos	39
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	45
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	47
SANTRAUKA.....	52
SUMMARY	53

IŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas

Teisės sistemos nuoseklumo užtikrinimas yra vienas iš teisinės valstybės principo kylančių reikalavimų teisėkūros subjektams pagal Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktriną (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas). Teisinis reguliavimas, susijęs su sporto sritimi Lietuvos teisėje nėra gausus, tačiau vieni iš labiausiai neraminančių yra baudžiamosios teisės klausimai sporte. Dopingo vartojimas sporte ir manipuliavimas sporto varžybomis yra plačiai aptariamos temos tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu. Plačiai aptariamai klausimai dėl civilinės atsakomybės už žalą, atsiradusią sporto varžybų metu, tačiau mažai aptariama galimybė už tokią žalą taikyti baudžiamąją atsakomybę. Baudžiamosios teisės klausimai dėl žalos, padarytos sporto varžybų metu, nėra sureguliuoti ir tai yra teisės spraga sukelianti teisinį neaiškumą visuose sporto santykiuose.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos (1992) 53 straipsnio 2 dalyje konstatuojama, jog valstybė skatina visuomenės kūno kultūrą ir remia sportą. Kadangi sportas yra laikomas visuomeniškai naudinga veikla, asmuo neturėtų būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už žalą, kurią padarė veikdamas dėl sportinio intereso ir laikydamasis sporto varžybų ar atitinkamos sporto šakos taisyklių. Tačiau tokia apsauga Lietuvos teisėje nėra tiesiogiai suteikiama nė vienam sporto varžybų dalyviui. Siekiant užtikrinti tokią apsaugą yra tikslinga nagrinėti, ar yra poreikis papildyti baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių sistemą Lietuvos baudžiamojoje teisėje ir taip užpildyti spragą egzistuojančią sportinės veiklos reguliavime. Tuo pačiu, nubrėžiant baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės ribas, būtų užkertamas kelias sporto varžybų dalyviams piktnaudžiauti savo padėtimi tyčia siekiant sukelti baudžiamajame įstatyme numatytus padarinius.

Kol teisės spraga nėra užpildyta teisiniuose sporto santykiuose egzistuoja teisinio neaiškumo būseną dėl sporto dalyvių atsakomybės. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, jog visos teisės spragos „*vertintinos kaip teisinio reguliavimo neapibrėžtys, trūkumai, teisinės sistemos ydos, kurios turi būti pašalintos*“ (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas). Taip pat, toks teisinis neaiškumas yra nesuderinamas su valstybės konstitucine pareiga remti sportą, skatinti sportinę veiklą. Teisės spragos užpildymas reikštų sporto, vedamo geriausių sportinių ir visuomeninių interesų, plėtrą.

Sportas yra senai egzistuojanti civilizuotos visuomenės veikla, reikšminga ne tik asmeniniame gyvenime, bet ir visuomenėje, skatinanti bendradarbiavimą, norą tobulėti,

prisidedanti prie kovos su negatyviais reiškiniais ir sveikatos palaikymo. Dėl visų aptartų priežasčių sporto varžybų metu padarytos žalos teisinis vertinimas baudžiamosios teisės kontekste yra aktualus iki kol bus įvestas teisinis aiškumas šioje srityje.

Darbo tikslas

Išanalizavus ir įvertinus teisinį reguliavimą ir taikymą, atsakyti į klausimą, ar tikslinga Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą pildyti baudžiamąją atsakomybę šalinančia aplinkybe – sporto varžybų metu padaryta žala.

Darbo uždaviniai

Darbo tikslui pasiekti keliama uždaviniai yra:

- 1) atskleisti baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių sampratą,
- 2) išanalizuoti baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių sistemą Lietuvos teisėje,
- 3) atskleisti sporto varžybų metu padarytos žalos teisinį vertinimą,
- 4) atlikti analizę dėl sporto varžybų metu padarytos žalos kaip baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės teisėtumo sąlygų,
- 5) esant poreikiui, pateikti pasiūlymus dėl Baudžiamojo kodekso pildymo pripažįstant sporto varžybų metu padarytą žalą baudžiamąją atsakomybę šalinančia aplinkybe.

Objektas ir tyrimo metodai

Tyrimo objektas yra sporto varžybų metu padarytos žalos kaip baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės įtvirtinimo Lietuvos teisėje problematika. Mokslinio pažinimo metodai, kuriais naudojantis atliekamas tyrimas, yra lingvistinis, loginis-analitinis (*inter alia* dokumentų analizės), sisteminės analizės ir apibendrinimo. Lingvistinis tyrimo metodas naudojamas siekiant atskleisti baudžiamojo įstatymo turinį, aiškinant pateikiamas sąvokas ir formuluojant reikiamus sąvokų apibrėžimus. Loginis-analitinis bei sisteminės analizės metodai pasitelkiami atliekant baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių sistemos Lietuvos teisėje analizę, taip pat siekiant atskleisti poreikį papildyti šią sistemą siūloma aplinkybe. Dokumentų analizės metodas naudojamas atliekant teisės aktų, teismų praktikos analizę, vertinant teisės aktų kaitą. Apibendrinimo metodas naudojamas formuluojant darbo išvadas ir, esant poreikiui, pasiūlymus.

Darbo originalumas

Baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės kaip baudžiamosios teisės bendrosios dalies institutas nėra svetimas teisės doktrinoje, tačiau daugiausia aptariamos ir analizuojamos baudžiamajame įstatyme jau įtvirtintos baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės, pavyzdžiui, būtinoji gintis. Sporto teisės klausimai Lietuvos teisės

moksle nėra plačiai aptariama tema. Sporto teisės ir baudžiamosios teisės sandūroje pagrindiniai sankirtos taškai yra manipuliacija sporto varžybomis, dopingo vartojimas sporte ir sportinės veiklos metu padarytos žalos teisinis vertinimas. Būtent trečiasis minėtas šių teisės šakų sandūros taškas yra sulaukiantis mažiausiai dėmesio Lietuvos teisės moksle. Baudžiamąją atsakomybę šalinančia aplinkybe pripažinti sporto varžybų metu padarytą žalą detalai nagrinėta tik viename moksliniame straipsnyje (L. Žalnieriūno ir A. Gutausko 2014 metais), kituose darbuose galima rasti tik užuominų dėl šios aplinkybės galimumo (S. Žaskaitės, G. Švedo). Per paskutinius penkerius metus disertacijų ar tyrimų panašia tema nebuvo, o 2017 metais Vytauto Didžiojo universitete rašytas magistro baigiamasis darbas tema „Ar smurtas sporte, nesilaikant atitinkamai sporto šakai nustatytų taisyklių, sukeliant žalą sveikatai, užtraukia asmeniui baudžiamąją atsakomybę?“ (autorius K. Petronis). Minėti autoriai nėra pateikę detalesnės analizės dėl sporto varžybų metu padarytos žalos pripažinimo savarankiška baudžiamąją atsakomybę šalinančia aplinkybe ir jos įtvirtinimo Lietuvos teisėje. Tokia analizė atliekama šiame magistro darbe ir tuo atsiskleidžia darbo originalumas.

Svarbiausi šaltiniai

Kaip pirminiais teisės šaltiniais rašant darbą remiamasi Lietuvos baudžiamuoju įstatymu ir teisės aktais, reguliuojančiais sporto santykius. Teisės mokslininkų literatūra naudotasi atliekant baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių sampratos ir sistemos apžvalgą (G. Švedas, A. Abramavičius, P. Kujalis *et al.*). Sporto teisės klausimams analizuoti daugiausia naudotasi užsienio mokslininkų teisės doktrina (S. Gardiner, M. Smith *et al.*), atsižvelgta į L. Žalnieriūno ir A. Gutausko moksliniame straipsnyje pateiktą problemos vertinimą. Lietuvos teismų praktika darbo tema nėra gausi ir todėl nėra aiškiai suformuluota, tačiau problemos analizei atlikti naudojami Lietuvos teismų praktikoje buvę atvejai dėl žalos sporto varžybų metu ir jų teisinis vertinimas.

1. BAUDŽIAMĄJĄ ATSAKOMYBĘ ŠALINANČIŲ APLINKYBIŲ SAMPRATA IR SISTEMA

Prieš pradėdant analizuoti, ar tikslinga Lietuvos teisės sistemą pildyti nuostatomis dėl baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės – sporto varžybų metu padarytos žalos, svarbu susipažinti su pačia baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių samprata ir baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių sistema Lietuvos teisėje. Bendriausia prasme baudžiamąją atsakomybę šalinančias aplinkybes galima apibūdinti kaip išskirtines baudžiamajame įstatyme numatytas situacijas, kurioms esant asmeniui, nors jo veika gali formaliai atitikti baudžiamajame įstatyme įtvirtintų nusikaltimų sudėties objektyviuosius požymius, nebus taikoma baudžiamoji atsakomybė. Tai tokios aplinkybės, kurioms esant asmens veika laikoma nebepavojinga arba nesiekianti tokio pavojingumo laipsnio, kad būtų galima baudžiamoji atsakomybė. P. Kujalis (2002, p. 71-72) siūlo šias aplinkybes apibrėžti kaip formaliai atitinkančias baudžiamajame įstatyme numatyto nusikaltimo požymius sąmoningą, valingą asmens veiką, kuri padaroma ypatingomis aplinkybėmis, pašalinančiomis jos pavojingumą visuomenei arba pavojingumą visuomenei ir priešingumą baudžiamajai teisei, o kartu ir baudžiamąją atsakomybę, bei paverčiančiomis ją visuomenei naudinga arba baudžiamąja prasme neutralia. Tokias teisesines situacijas, kai asmens veika formaliai atitinka baudžiamajame įstatyme apibrėžtas nusikalstamų veikų sudėties, tačiau neturi būti baudžiama pagal baudžiamąjį įstatymą, lemia tai, kad veiką padariusio asmens veikoje nėra visų nusikalstamos veikos požymių, būtinų baudžiamajai atsakomybei kilti. Sąlygos, būtinos baudžiamajai atsakomybei taikyti, bus pirmasis aspektas, aptariamas darbe siekiant atskleisti baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių sampratą.

1.1. Būtinės baudžiamosios atsakomybės sąlygos

Baudžiamoji atsakomybė yra viena iš teisinės atsakomybės rūšių ir laikoma griežčiausia. Baudžiamoji atsakomybė nuo kitų teisinės atsakomybės rūšių skiriasi tuo, kad jos pagrindu yra tik nusikalstama veika, baudžiamojon atsakomybėn gali būti patrauktas tik nusikalstamą veiką padaręs asmuo, ji įgyvendinama tik teismo sprendimu ir ją įgyvendinant gali būti taikomos griežčiausios valstybės prievartos priemonės (Švedas *et al.*, 2019, p. 69).

Teisės aktai nepateikia konkretaus šios atsakomybės rūšies apibrėžimo. Baudžiamoji atsakomybė gali būti apibrėžiama kaip „asmens, padariusio nusikalstamą

veiką, pasmerkimas valstybės vardu taikant baudžiamuosiuose įstatymuose numatytas prievartos priemonės“ (Švedas *et al.*, 2019, p. 67). V. Piesliakas (2007, p. 11) baudžiamąją atsakomybę apibrėžia kaip baudžiamojo teisinio santykio sudėtinę dalį, kuri prasideda nuo baudžiamojo teisinio santykio atsiradimo momento, o juo laiko nusikalstamos veikos padarymą. V. Piesliako pateiktas apibrėžimas aiškiau nusako baudžiamosios atsakomybės pradžios momentą ir kaip atskirą baudžiamosios atsakomybės stadiją išskiria laiką nuo nusikalstamos veikos padarymo momento iki apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo, kuriuo asmuo, padaręs nusikalstamą veiką turi pareigą būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn (Piesliakas, 2007, p. 11). Baudžiamoji atsakomybė realizuojama asmeniui skiriant bausmę, atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės taikant baudžiamojo ar auklėjamojo poveikio priemones arba jų netaikant, taip pat atidedant bausmės vykdymą taikant baudžiamojo ar auklėjamojo poveikio priemones arba jų netaikant.

Baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių institutas yra išskirtinis, ir baudžiamajame procese arba iki jo pradžios lemia tai, kad šie minėti baudžiamosios atsakomybės realizavimo klausimai nebus sprendžiami, ir asmuo apskritai neturėtų patirti jokių suvaržymų, susijusių su procesinių prievartos priemonių taikymu ir su baudžiamosios atsakomybės realizavimu. Atskira problema yra procesinių prievartos priemonių taikymas asmeniui, kuris vėliau yra išteisinamas arba ikiteisminis tyrimas ar baudžiamoji byla nutraukiami dėl baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės konstatavimo procese, ir su šių priemonių taikymu susijusi žala asmeniui, jo teisių ir laisvių suvaržymai, tačiau šios problemos išsamesnis nagrinėjimas išeina už šio darbo ribų, todėl detaliau nėra aptariamas.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (2000) 2 straipsnyje įtvirtintos pagrindinės baudžiamosios atsakomybės nuostatos. Šiame straipsnyje nurodyta, kad asmuo atsako pagal Baudžiamąjį kodeksą tik tuo atveju, jeigu jo padaryta veika buvo uždrausta baudžiamojo įstatymo, galiojusio nusikalstamos veikos padarymo metu, ir tik tuo atveju, jeigu jis yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką bei veikos padarymo metu iš jo buvo galima reikalauti įstatymus atitinkančio elgesio. Tai atitinka Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 7 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą nuostatą, jog niekas negali būti nuteistas už veiksmus ar neveikimą, kurie remiantis jų padarymo metu galiojusia nacionaline ar tarptautine teise nebuvo laikomi nusikaltimais. Taip pat, Baudžiamajame kodekse įtvirtinta, kad pagal baudžiamąjį įstatymą atsako tik tas asmuo, kurio padaryta veika atitinka baudžiamojo įstatymo numatytą nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėtį. Baudžiamajame kodekse pateikiant nusikaltimo ir baudžiamojo

nusižengimo sąvokas pažymima, kad tai yra pavojingos ir Baudžiamajame kodekse uždraustos veikos (Baudžiamojo kodekso 11 straipsnio 1 dalis ir 12 straipsnis).

Iš šio teisinio reguliavimo galima daryti išvadą, kad pagrindiniai ir būtini požymiai, kad konkreti veika galėtų užtraukti baudžiamąją atsakomybę, yra:

- veika uždrausta baudžiamajame įstatyme,
- nustatyta asmens kaltė dėl padarytos veikos,
- veika yra pavojinga.

Veikos uždraudimas baudžiamajame įstatyme reiškia, kad tokia veika yra kriminalizuota ir apskritai draudžiama, ji laikoma žalinga baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms. Lietuvos teisėje veikos kriminalizavimas reiškia veikos įtvirtinimą Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje nurodant, kokia veika yra laikoma nusikalstama. Sistemiskai vertinant Baudžiamojo kodekso bendrosios ir specialiosios dalių nuostatas, atsižvelgiant į veikos esmę išaiškinami nusikalstamos veikos sudėties požymiai, kuriuos konkreti veika turi atitikti, kad būtų laikoma nusikalstama ir asmeniui galėtų būti taikoma baudžiamoji atsakomybė už jos padarymą. Vienas iš būtinų nusikalstamos veikos sudėties požymių yra kaltė. Veikos kriminalizavimas nebus plačiau aptariamas, o darbo tikslui pasiekti daugiausia dėmesio bus skiriama asmens kaltei ir veikos pavojingumui kaip būtinoms baudžiamosios atsakomybės sąlygoms.

1.1.1. Kaltė kaip būtina baudžiamosios atsakomybės sąlyga

Kaltė yra psichinis kaltininko santykis su veika ir jos padariniais ir yra vienas iš nusikalstamos veikos subjektyviosios pusės sudėties požymių. Kaltė apibūdina asmens suvokimą apie jo atliekamus veiksmus arba neveikimą, suvokimą apie galimus padarinius, valią dėl tokios veikos atlikimo ir padarinių atsiradimo arba abejingumą jiems. Kaltę sudaro asmens intelekto ir valios procesai, tarp kurių egzistuoja glaudus ryšys. Šis ryšys pasireiškia tuo, kad nė vienas valingas asmens veiksmas neįmanomas be intelektualinio asmens suvokimo apie šiuos veiksmus ir norimą rezultatą, o intelektualinis procesas savaime nebus rezultatyvus be asmens valios išraiškos (valingo veikimo) (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 103). Skirtingi valinio ir intelektualinio elementų deriniai leidžia išskirti skirtingas kaltės formas ir rūšis.

Pagal Baudžiamojo kodekso 2 straipsnio 3 dalį asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jeigu jis yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką ir tik jeigu veikos

padarymo metu iš jo galima buvo reikalauti įstatymus atitinkančio elgesio. Šią nuostatą detalizuoja Baudžiamojo kodekso 14-19 straipsniai.

Baudžiamajame kodekse minimos dvi kaltės formos: tyčia ir neatsargumas (Baudžiamojo kodekso 14 straipsnis), atitinkamai skirstomos į tiesioginę tyčią ir netiesioginę tyčią (Baudžiamojo kodekso 15 straipsnis), nusikalstamą pasitikėjimą ir nusikalstamą nerūpestingumą (Baudžiamojo kodekso 16 straipsnis). Šios kaltės formos ir rūšys yra reikšmingos atliekant veikos kvalifikavimą. Galima išskirti ir kitas kaltės rūšis, tačiau jų įtaka sprendžiant baudžiamosios atsakomybės klausimus yra mažesnė. Tai būtų, pavyzdžiui, apibrėžta ir neapibrėžta tyčia, iš anksto apgalvota ir staiga atsiradusi tyčia. Veikdamas tiesiogine tyčia asmuo suvokia pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį ir nori taip veikti arba numato, kad dėl jo veikos gali atsirasti nusikalstami padariniai, ir jų nori. Netiesioginė tyčia yra būdinga tik toms nusikalstamoms veikoms, kurių sudėtys yra materialios ir veikdamas netiesiogine tyčia asmuo suvokia pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numato, kad dėl jo veikos gali atsirasti nusikalstami padariniai, ir nors jų nenorėjo, bet sąmoningai leido jiems atsirasti. Veikdamas tyčia asmuo suvokia savo veikos nusikalstamą pobūdį ir siekia žalingų padarinių, o jei nesiekia – sąmoningai leidžia jiems atsirasti. Nusikalstamo pasitikėjimo turinį apibūdina tai, kad asmuo numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti nusikalstami padariniai, tačiau lengvabūdiškai tikėjosi jų išvengti. Nusikalstamas nerūpestingumas pasireiškia tuo, kad asmuo nenumatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti šiame kodekse numatyti padariniai, nors pagal veikos aplinkybes ir savo asmenines savybes galėjo ir turėjo tai numatyti. Veikos, padarytos tiesiogine tyčia, paprastai yra laikomos labiau pavojingomis nei atitinkami padariniai, sukelti dėl neatsargumo.

Atvejai, kai tarp veikos ir padarinių nėra priežastinio ryšio, kurių asmuo turėtų ir galėtų iš anksto numatyti, kai žalingi padariniai atsiranda dėl aplinkybių, kurios nepriklausė nuo asmens valios, jis neturėjo ir negalėjo jų numatyti, vadinami kazusais arba įvykiais. Kazusai nėra baudžiami, kadangi tokiuose įvykiuose nėra asmens kaltės kaip būtinojo nusikalstamos veikos sudėties požymio. Todėl kazusai nėra laikomi ir baudžiamąją atsakomybę šalinančiomis aplinkybėmis, nes net ir formaliai neatitinka nusikalstamos veikos sudėties požymių.

Tolimesniuose Baudžiamojo kodekso 17-19 straipsniuose aptariami atvejai, kai asmens veiksmuose nėra arba ne pilnai yra kaltės intelektinis arba valinis elementai. Asmuo yra laikomas nepakaltinamu ir todėl neatsako pagal baudžiamąjį įstatymą už padarytą nusikalstamą veiką, jei dėl psichikos sutrikimo negalėjo suvokti veikos pavojingumo arba valdyti savo veiksmų. Tai reiškia, kad jo veiksmuose visiškai nebuvo

kaltės – psichinio santykio su veika ir padariniais – intelektualinio arba valinio elemento, todėl jis negali būti laikomas kaltu pagal baudžiamąjį įstatymą. Pakaltinamumas taip pat yra būtinas nusikalstamos veikos subjekto požymis, todėl asmuo, kuris yra nepakaltinamas, negali atsakyti pagal baudžiamąjį įstatymą, tačiau jam gali būti taikomos priverčiamosios medicininės priemonės. Ribotai pakaltinamas asmuo dėl psichikos sutrikimo, kuris nėra pakankamas pagrindas pripažinti jį nepakaltinamu, negali visiškai suvokti pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio ar valdyti savo veiksmų. Taip pat išskiriamas prieš jo valią nugirdytas arba apsvaigintas asmuo, kai dėl apsvaigimo jis ne visiškai sugeba suvokti pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio arba valdyti savo veiksmų. Ribotai pakaltinamas arba prieš jo valią apsvaigintas asmuo tik iš dalies nesupranta savo veiksmų arba negali jų valdyti. Tai reiškia, kad asmuo gali būti laikomas kaltu dėl padarytos nusikalstamos veikos, bet tai gali būti pagrindas atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės arba švelninti bausmę. Tai nėra aplinkybės, šalinančios baudžiamąją atsakomybę.

Kad asmuo galėtų būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn už jo nusikalstamus veiksmus ar neveikimą ir nusikalstamus padarinius, būtina nustatyti to asmens kaltę dėl jo veikos ir sukeltų padarinių, pagrindžiant konkrečią kaltės formą ir rūšį. Kaltės forma ir rūšis turi įtakos vertinant padarytos veikos pavojingumą.

1.1.2. Veikos pavojingumas kaip būtina baudžiamosios atsakomybės sąlyga

Veikos pavojingumas yra dar viena būtina sąlyga baudžiamajai atsakomybei taikyti. Ji išplaukia iš nusikaltimo ir baudžiamojo nusižengimo sąvokų apibrėžimų bei baudžiamosios atsakomybės kaip *ultima ratio* principo. Veikos pavojingumas yra vienas požymių, padedantis atskirti nusikalstamas veikas nuo civilinių deliktų, administracinių nusižengimų ar kitų teisės pažeidimų. Veikos pavojingumas reiškia, kad nusikalstama veika yra pažeidžiamos baudžiamuoju įstatymu saugomos vertybės ir interesai, ir jie pažeidžiami pakankamai ir tokiu būdu, kad asmeniui būtų galima taikyti griežčiausią teisinės atsakomybės formą – baudžiamąją atsakomybę. Tai taip pat yra vienas kriterijų, vertintinų sprendžiant veikų kriminalizavimo ir dekriminalizavimo klausimus (Švedas, 2012, p. 23).

Veikos pavojingumui apibūdinti išskiriamas pavojingumo pobūdis ir pavojingumo laipsnis. Pavojingumo pobūdis gali būti įvardijamas kaip kokybinė nusikalstamos veikos charakteristika, kuri daugiausia priklauso nuo nusikaltimo objekto ir padarytos žalos, jam įtakos turi kaltės forma, taip pat kitos nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės. O

pavojingumo laipsnis apibūdina kiekybinę nusikaltimo charakteristiką, parodo, kokio dydžio yra pavojingumas. Nusikaltimai, kurie yra vienodi pagal pavojingumo pobūdį, dažniausiai diferencijuojami pagal pavojingumo laipsnį. Pavojingumo laipsnis nustatomas pagal padarytos žalos dydį, nusikalstamos veikos padarymo būdą, motyvus, tikslus, laiką, vietą ir kitas aplinkybes (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 93-94).

Baudžiamojo kodekso 10-12 straipsniuose pateikta nusikalstamų veikų samprata, nurodyta, kad nusikaltimas ir baudžiamasis nusižengimas yra pavojingos ir Baudžiamajame kodekse uždraustos veikos. Šiuose apibrėžimuose veikos pavojingumas savaime nesiejamas su veikos įtvirtinimu kaip nusikalstamos Baudžiamajame kodekse.¹ Tokios pozicijos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodydamas, kad padaryta veika, kad ji būtų laikoma nusikalstama, turi ne tik formaliai atitikti Baudžiamojo kodekso straipsnyje įtvirtintos nusikalstamos veikos sudėtį, bet ir būti pavojinga, siekti tokį pavojingumo laipsnį, kad atliktus veiksmus galima būtų pripažinti nusikalstamais, keliančiais grėsmę esminėms baudžiamosios teisės ginamoms vertybėms (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. sausio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudenciją aiškinant konstitucinį teisinės valstybės principą nustatant teisinius apribojimus bei atsakomybę už teisės pažeidimus privalu paisyti protingumo reikalavimo ir proporcingumo principo, pagal kurį nustatytos teisinės priemonės turi būti būtinos demokratinėje visuomenėje ir tinkamos siekiamiems teisėtiems bei visuotinai svarbiems tikslams (tarp tikslų ir priemonių turi būti pusiausvyra), jos neturi varžyti asmens teisių labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimai).

Ultima ratio (lot. paskutinis argumentas, paskutinė priemonė) (Tarptautinių žodžių žodynas, 2020) kaip baudžiamosios teisės principas atlieka svarbų vaidmenį įstatymų leidyboje kriminalizuojant (dekriminalizuojant) tam tikras veikas ir taip nubrėžiant baudžiamojo įstatymo ribas. Tačiau svarbią reikšmę jis turi ir taikant baudžiamąjį įstatymą. *Ultima ratio* principu gali būti vadovaujamasi atibojant baudžiamąją atsakomybę nuo kitos rūšies teisinės atsakomybės, svarstant taikytinos bausmės klausimus, aiškinant nusikalstamų veikų definicijų turinį (Fedosiuk, 2012, p. 735). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pabrėžia, kad perteklinis baudžiamosios teisės normų taikymas neatitinka šios teisės šakos paskirties ir principų (Lietuvos Aukščiausiojo

¹ Kai kurie autoriai tapatina veikos pavojingumą su jos priešingumu teisei nurodydami, kad veika yra pavojinga, kadangi ji pripažinta nusikalstama baudžiamajame įstatyme, pavyzdžiui, teigiant, kad tam tikra veika yra nusikalstama ir pavojinga, nes ji kaip tokia apibrėžiama (Gavėnaitė, 2008 cituota Švedas, 2012, p. 17)

Teismo 2020 m. kovo 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje), *inter alia*, *ultima ratio* principo. Taikant teisę, baudžiamąją atsakomybę taikyti ir bausmes skirti reikėtų tik ypatingais atvejais, kruopščiai išanalizavus padarytą teisės pažeidimą, įvertinus visas su jo padarymu susijusias faktines bylos aplinkybes (Dambrauskienė, 2015, p. 120). „*Ultima ratio* principo turinį sudaro: a) pakankamo pavojingumo teisės pažeidimas, kuriuo kėsiniama į svarbiausius individui, visuomenei ir valstybei teisinius gėrius; b) nėra alternatyvių poveikio priemonių nepageidaujamam elgesiui uždrausti kitose teisės šakose“ (Dambrauskienė, 2015, p. 129-130).

Visa tai reiškia, kad konkrečioje asmens veikoje nesant pavojingumo, net jei ji atitinka formalius nusikalstamos veikos sudėties požymius, neturėtų būti laikoma nusikalstama ir asmeniui už ją neturėtų būti taikoma baudžiamoji atsakomybė. Dėl veikos pavojingumo reikia spręsti kiekvienu konkrečiu atveju įvertinant tiek kaltinamojo, tiek nukentėjusiojo ir kitų asmenų elgesį, susiklosčiusią situaciją ir visas kitas reikšmės turinčias aplinkybes. Atsižvelgus į šių aplinkybių visumą galima daryti išvadą dėl veikos pavojingumo ir, atitinkamai, ar veika pakankamai pavojinga, kad asmeniui galėtų būti taikoma baudžiamoji atsakomybė už jo padarymą. Baudžiamajame įstatyme yra numatyta aplinkybių, kurios veiką daro nepavojingą ar net socialiai naudingą – tai yra baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės.

Apibendrinant, baudžiamoji atsakomybė yra griežčiausia teisinės atsakomybės rūšis, taikoma už pavojingiausius teisės pažeidimus. Tai reiškia, kad veikoje nepakanka formaliai nustatyti nusikalstamos veikos sudėties požymius, kad asmeniui už jos padarymą galėtų būti taikoma baudžiamoji atsakomybė. Būtina įvertinti veikos pavojingumą, atsižvelgiant į asmens intelektualinį ir valinį ryšį su veika, kitas jos padarymo aplinkybes ir *ultima ratio* principo taikymą. Veikos pavojingumas ir *ultima ratio* principo taikymas yra esminiai sprendžiant baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių įtvirtinimo baudžiamojoje teisėje ir jų taikymo klausimus.

1.2. Bendra baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių charakteristika

Pagal Baudžiamajame kodekse įtvirtintą šio kodekso paskirtį, Baudžiamasis kodeksas be kita ko apibrėžia, kokios veikos yra nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, bei jas uždraudžia, taip pat nustato baudžiamosios atsakomybės pagrindus ir sąlygas (Baudžiamojo kodekso 1 straipsnio 2 dalies 1 ir 3 punktai). Įtvirtinant baudžiamąją atsakomybę šalinančias aplinkybes Baudžiamajame kodekse tarsi

apverčiama pirmoji šio kodekso paskirtis – apibrėžiama, kokios veikos ir kokiomis aplinkybėmis nėra nusikalstamos, ir baudžiamosios atsakomybės ribos nubrėžiamos tokiu būdu.

Pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (2002) nuostatas, baudžiamasis procesas nėra galimas, o jeigu yra pradėtas, turi būti nutrauktas, jeigu egzistuoja Baudžiamojo kodekso V skyriuje numatyta baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė (Baudžiamojo proceso kodekso 3 straipsnio 1 dalies 7 punktas, 212 straipsnio 1 punktas, 235 straipsnio 1 dalis, 327 straipsnio 1 punktas). Tai reiškia, kad esant baudžiamajame įstatyme įtvirtintoms baudžiamąją atsakomybę šalinančioms aplinkybėms asmuo neturėtų patirti jokių jo teisių ir laisvių suvaržymų, siejamų su baudžiamuoju procesu, galimų neigiamų socialinių pasekmių dėl pradėto baudžiamojo persekiojimo. Tam tikrais atvejais bylos nutraukimas esant baudžiamąją atsakomybę šalinančiai aplinkybei gali būti prilyginamas išteisinamajam nuosprendžiui, pavyzdžiui, kaip Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo baudžiamojoje byloje sprendamas klausimą dėl išlaidų priteisimo pagal Baudžiamojo proceso kodekso 105 straipsnio 5 dalį, pagal teisinės pasekmės bylos nutraukimas Baudžiamojo kodekso 28 straipsnio pagrindu (būtinoji gintis) prilygsta išteisinamajam nuosprendžiui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių institutą reikia atskirti nuo kito Baudžiamajame kodekse įtvirtinto instituto – atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės (Baudžiamojo kodekso VI skyrius). Esminis skirtumas tarp šių institutų yra tai, kad esant baudžiamąją atsakomybę šalinančiai aplinkybei asmuo yra laikomas nepažeidusiu baudžiamojo įstatymo, jis nėra pripažįstamas kaltu dėl nusikalstamos veikos padarymo. Tuo tarpu, atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės bet kuriuo Baudžiamajame kodekse numatytu pagrindu, asmuo yra pripažįstamas kaltu dėl nusikalstamos veikos padarymo, tačiau dėl konkrečių Baudžiamajame kodekse įtvirtintų pagrindų ir sąlygų teismas gali priimti sprendimą atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės. Taip pat, teismas turi diskrecijos teisę dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, tuo tarpu Baudžiamojo kodekso V skyriuje numatytos aplinkybės nustatymas byloje reiškia privalomą baudžiamojo proceso nutraukimo pagrindą, dėl kurio spręsti diskrecijos teismas neturi (Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamentas, 2016). Tai yra savarankiški baudžiamosios teisės institutai.

Baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių institutas taip pat nėra tapatus veikos dekriminalizavimui. Veikos dekriminalizavimas yra veikos pašalinimas iš baudžiamojo įstatymo, kurio padarinys yra tai, kad tokia veika iš viso nėra laikoma

nusikalstama, pavyzdžiui, įžeidimas nebėra laikomas nusikalstama veika panaikinus jo sudėtį iš Baudžiamojo kodekso. Tuo tarpu baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės reiškia, kad bendrai tokia sudėties požymius atitinkanti veika yra nusikalstama, tačiau ji nebus nusikalstama esant baudžiamąją atsakomybę šalinančiai aplinkybei, pavyzdžiui, nesunkus sveikatos sutrikdymas yra nusikaltimas, tačiau nesunkus sveikatos sutrikdymas esant būtinosios ginties situacijai (Baudžiamojo kodekso 28 straipsnis) nebus laikomas nusikalstamu. Baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės nustato išimtis iš bendrosios taisyklės, pagal kurią baudžiama už baudžiamajame kodekse uždraustas veikas.

Baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių sąrašas įstatymuose įtvirtintas tikslu veikas, kurios yra neutralios ar net visuomenei naudingos baudžiamojo įstatymo požiūriu, eliminuoti iš nusikalstamų veikų sąrašo. Tokiu būdu asmenys, kuriems neturėtų būti taikoma baudžiamoji atsakomybė, galėtų būti apsaugoti nuo nepagrįsto jų teisių ir laisvių suvaržymo, kuris yra neišvengiamai susijęs su baudžiamojo proceso vykdymu. Tačiau tuo pačiu nustatomos teisėtumo sąlygos baudžiamąją atsakomybę šalinančioms aplinkybėms ir taip nubrėžiamos ribos, kada atitinkamos situacijos laikomos nusikalstamomis veikomis, kada ne. Taip sudedami saugikliai galimam piktnaudžiavimui baudžiamuoju įstatymu ir sudaromos galimybės visus asmenis, pažeidžiančius baudžiamąjį įstatymą, laikyti atsakingais taip įgyvendinant baudžiamojo proceso paskirtį ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas (Baudžiamojo proceso kodekso 1 straipsnio 1 dalis). Taigi baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės yra savarankiškas baudžiamosios teisės institutas, būtinas baudžiamojo proceso paskirties įgyvendinimui.

1.3. Baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių sistema Lietuvos teisėje

Baudžiamąją atsakomybę šalinančioms aplinkybėms įtvirtinti Lietuvos Baudžiamajame kodekse skirtas atskiras skyrius tuo pačiu pavadinimu (V skyrius). Šiame Baudžiamojo kodekso skyriuje įvardytos aplinkybės yra būtinoji gintis (Baudžiamojo kodekso 28 straipsnis), asmens, padariusio nusikalstamą veiką, sulaikymas (Baudžiamojo kodekso 29 straipsnis), profesinių pareigų vykdymas (Baudžiamojo kodekso 30 straipsnis), būtinasis reikalingumas (Baudžiamojo kodekso 31 straipsnis), teisėsaugos institucijos užduoties vykdymas (Baudžiamojo kodekso 32 straipsnis), įsakymo

vykdymas (Baudžiamojo kodekso 33 straipsnis), pateisinama profesinė ar ūkinė rizika (Baudžiamojo kodekso 34 straipsnis) ir mokslinis eksperimentas (Baudžiamojo kodekso 35 straipsnis). Šis baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių sąrašas sudarytas iš pačių bendriausių aplinkybių, pritaikomų įvairiose žmogaus veiklos srityse, ir nėra baigtinis. Nukentėjusiojo sutikimas nėra tiesiogiai įvardytas Baudžiamajame kodekse, tačiau nuostatų dėl nukentėjusiojo sutikimo kaip pagrindo netaikyti baudžiamosios atsakomybės yra atskiruose specialiosios dalies straipsniuose. Be baudžiamajame įstatyme įtvirtintų dar galima išskirti įtvirtintas kituose teisės aktuose ir neįtvirtintas teisės aktuose baudžiamąją atsakomybę šalinančias aplinkybes. Atskirų šalinančių aplinkybių galima rasti konkrečius visuomeninius santykius reguliuojančiuose įstatymuose. Tai būtų Lietuvos Respublikos kraujo donorystės įstatyme (1996) numatyta kraujo donorystė ir jos teisėtumo sąlygos bei Lietuvos Respublikos žmogaus audinių, ląstelių, organų donorystės ir transplantacijos įstatyme (1996) numatyta žmogaus audinių, ląstelių, organų donorystė ir transplantacija ir jos teisėtumo sąlygos. Taip pat paminėtinos teisės doktrinoje žinomos aplinkybės, tokios kaip savo teisės realizavimas, nenugalima jėga, fizinė ir psichinė prievarta (Abramavičius *et al.*, 2001, p. 221).

Baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių institutas Lietuvos teisėje nebuvo keistas ar koreguotas nuo pat Baudžiamojo kodekso priėmimo 2003 m., išskyrus 2012 m. priimtus pakeitimus dėl teisės saugos institucijos užduoties vykdymo, tačiau jie susiję ne su šios aplinkybės turinio keitimu, o su Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymo priėmimu vienodinant Baudžiamajame kodekse ir minėtame įstatyme vartojamus terminus.

Dažniausia praktikoje sutinkama aplinkybė yra būtinoji gintis, jos turinys, teisėtumo sąlygos ir ribų peržengimas atskleisti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje. Kitos baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės teismų praktikoje sutinkamos rečiau.

Kai kuriose valstybėse baudžiamąją atsakomybę šalinančia aplinkybe pripažįstama ir sporto varžybų metu padaryta žala.² Baudžiamojo kodekso V skyrių papildyti nauja baudžiamąją atsakomybę šalinančia aplinkybe – „žalos padarymas sporto varžybų metu“, siūlyta dar 2017 m. (Švedas *et al.*, 2017, p. 156), nors dar 2014 m. straipsnyje L.

² „Kai kuriose valstybėse (Indijoje, Sudane) nukentėjusiojo sutikimas yra numatytas baudžiamuosiuose įstatymuose. Tačiau būtina pažymėti, kad ši aplinkybė pašalina veikos priešingumą teisei tik ribotose žmogaus veiklos sferose. Tai [...] sportininkų kūno sužalojimai (boksas, imtynės ir pan.), jei nebuvo aiškiai pažeistos taisyklės [...]“ (Abramavičius *et al.*, 2001, p. 236). „Junginių Amerikos Valstijų pavyzdiniame kodekse yra nurodyta, kad sveikatos sutrikdymai, padaryti sportinių renginių metu, neužtraukia baudžiamosios atsakomybės“, pagal Afganistano ir San Marino teisę „baudžiamąją atsakomybę šalinančia aplinkybe laikytinas sveikatos sutrikdymas, padarytas sportinio renginio metu, jei tai įvyko laikantis nustatytų taisyklių“ (Žalnierūnas, Gutauskas, 2014, p. 887-888).

Žalnieriūnas ir A. Gutauskas išreiškė kitokią teisės mokslo atstovų nuomonę, jog atvejams, kai žala padaroma sporto varžybų metu, galėtų būti taikoma Baudžiamojo kodekso 34 straipsnyje įtvirtinta aplinkybė – pateisinama profesinė ar ūkinė rizika. Tačiau daugiau diskusijų teisės mokslinėje literatūroje šia tema nebuvo.

Siekiant darbo tikslo – išanalizuoti galimybę sporto varžybų metu padarytą žalą pripažinti baudžiamąją atsakomybę šalinančia aplinkybe Lietuvos teisėje, – detaliau aptartinos dvi baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės: Baudžiamajame kodekse įtvirtinta pateisinama profesinė arba ūkinė rizika ir teisės doktrinoje žinomas nukentėjusiojo sutikimas.

1.3.1. Pateisinama profesinė ar ūkinė rizika

Teisės moksle yra nuomonių, kad Lietuvoje pateisinama profesinė ar ūkinė rizika kaip baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė galėtų būti taikoma asmenims, sporto varžybų metu atlikusiems teisėtus veiksmus, kuriais buvo sukelta žala sveikatai (Žalnieriūnas, Gutauskas, 2014, p. 888, 901). Todėl ši aplinkybė analizuojama atskirai.

Kaip jau minėta, pateisinama profesinė arba ūkinė rizika kaip savarankiška baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė įtvirtinta Baudžiamojo kodekso 34 straipsnyje. Numatyta, kad asmuo neatsako pagal Baudžiamąjį kodeksą už veiksmus, dėl kurių, nors ir atsiranda baudžiamojo įstatymo numatytų padarinių, bet jie atlikti pateisinama profesine ar ūkine rizika visuomenei naudingam tikslui.

Pateisinamai profesinei ar ūkinei rizikai baudžiamosios teisės teorijoje keliami keli reikalavimai. Pirma, rizikingi veiksmai (neveikimas) yra nukreipti pasiekti visuomenei naudingus tikslus – asmuo siekia sėkmės, kuri atneštų naudos daugeliui žmonių, visai visuomenei ar valstybei. Tai daro riziką pateisinamą. Antra, padaryta veika turi atitikti šiuolaikinį mokslą ir techniką. Tai reiškia, kad asmuo įvertino savo profesinį pasirengimą, sugebėjimus, vadovavosi rekomendacijomis. Trečia, tikslo nebuvo galima pasiekti nesusijusiais su rizika veiksmais. Asmens reikalaujama pasirinkti tokį elgesio variantą, kuriuo pasiekiamas maksimalus rezultatas ir yra mažiausia neigiamų padarinių rizika. Tai turėtų būti vertinama vadovaujantis protingumo ir proporcingumo principais. Ši sąlyga suponuoja, kad asmuo turi suvokti galimą žalą įstatymo saugomiems interesams. Ketvirta, rizikavęs asmuo ėmėsi būtinų saugumo priemonių, kad apsaugotų įstatymų ginamus interesus nuo galimos žalos (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 215-217).

Pateisinamos profesinės ar ūkinės veiklos ribų peržengimas galimas tik veikiant nusikalstamu pasitikėjimu, nes tai reiškia, kad asmuo suvokia galimos žalos atsiradimą,

bet lengvabūdiškai tikisi jos išvengti (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 218). Tokiu atveju ši aplinkybė gali būti laikoma atsakomybę lengvinančia pagal Baudžiamojo kodekso 59 straipsnio 1 dalies 8 punktą arba būti pagrindu švelninti bausmę pagal Baudžiamojo kodekso 62 straipsnio 2 dalį. Pateisinamos rizikos ribų peržengimas nėra galimas, jei asmuo veikė tyčia, nes tai paneigia rizikos pateisinamumą, arba nusikalstamu nerūpestingumu, nes tai reiškia, kad asmuo rizikos apskritai nenumatė (Žalnierius, Gutauskas, 2014, p. 889).

Istatyme nedetalizuota, kokioje profesinėje ar ūkinėje veikloje galima pateisinama rizika, todėl ji galima bet kokioje veiklos sferoje, įskaitant sportinę veiklą. Neabejotina, kad sportine veikla siekiama visuomenei naudingų tikslų. Tačiau pažymėtina, kad aptariama nuostata galėtų būti taikoma tik asmenims, kurie sportu užsiima kaip profesine veikla. Pagal Lietuvių kalbos žodyną profesija yra suprantama kaip nuolatinė specialybė, veiklos, užsiėmimų rūšis, kuri reikalauja tam tikro pasirengimo ir yra pragyvenimo šaltinis. O būdvardis „profesinis“ apibrėžiamas kaip susijęs su profesija (Lietuvių kalbos institutas, 2018). Sportinė veikla nėra savaime pelninga, didžioji dalis asmenų, užsiimančių sportu iš to negauna jokių pajamų ir finansine prasme ši veikla yra net nuostolinga, ja užsiimama dėl sportinio intereso, mėgėjiškai. Net ir aukšto meistriskumo sportas nėra savaime pelningas ar vertintinas kaip pragyvenimo šaltinis. Todėl teiginys, kad visa sportinė veikla, kurią asmuo vykdo konkrečioje sporto šakoje, yra jo profesinė veikla, reikštų pernelyg platų šios sąvokos aiškinimą. Tai reikštų, kad sporto varžybose padaryta žala pagal galiojantį baudžiamąjį įstatymą galėtų būti laikoma baudžiamąja atsakomybę šalinančia aplinkybe tik labai siauram asmenų ratui. Tai lemia konstitucinio lygiateisiškumo principo pažeidimą asmenų, mėgėjiškai užsiimančių sportu, atžvilgiu.

Sportas skiriasi nuo kitų veiklų, kurios gali būti laikomos profesinėmis, tuo, kad juo teisėtai užsiima labai platus ir įvairus žmonių ratas, ir visi sportu užsiimantys asmenys nepatenka į Baudžiamojo kodekso 34 straipsnio subjektų ratą. Tokią poziciją galima pagrįsti ir negausia teismų praktika dėl sporto varžybų metu padarytos žalos baudžiamojo teisinio vertinimo. Vienoje byloje Vilniaus apygardos teismas argumentuodamas, kodėl asmuo, dalyvavęs mėgėjiškose futbolo varžybose ir panaudojęs ribinį smurtą (įvyko žaidėjų susistumdymas), neturėtų atsakyti už sporto varžybų metu padarytą žalą kitam žaidėjui, netaikė Baudžiamojo kodekso 34 straipsnio, o baudžiamosios atsakomybės netaikymą sporto varžybų dalyviui argumentavo *ultima ratio* principo taikymu (Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Nors kasaciniame skunde buvo argumentuojama, kad apeliacinis teismas neturėjo teisinio pagrindo priimti tokį sprendimą, kasacinis teismas į šiuos

argumentus neatsakė. Galutinį sprendimą byloje (paliktas galioti išteisinamasis nuosprendis) lėmė ne ši argumentacija, o įrodymų trūkumas. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje).³

Visgi, pateisinama profesinė ar ūkinė rizika nėra tinkama universaliai taikyti tiek profesionaliame, tiek mėgėjiškame sporte kaip baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė dėl sporto varžybų metu atliekamų veiksmų ir jais sukeltos žalos.

1.3.2. Nukentėjusiojo sutikimas

Nukentėjusiojo sutikimas kaip baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė yra panašus į sportininko sutikimą dalyvauti sporto varžybose ar varžybų žiūrovo įspėjimą apie galimą riziką varžybų metu, todėl taip pat reikšmingas darbo temos nagrinėjimui ir aptariamas atskirai.

Nukentėjusiojo sąvoka pateikiama Baudžiamojo proceso kodekso 28 straipsnio 1 dalyje nurodant, kad „nukentėjusysis yra fizinis asmuo, kuriam nusikalstama veika padarė fizinės, turtinės ar neturtinės žalos, arba nuo nusikalstamos veikos mirusio fizinio asmens šeimos narys ar artimasis giminaitis, kurie dėl to asmens mirties patyrė fizinės, turtinės ar neturtinės žalos.“ Kalbant apie nukentėjusiojo sutikimą nukentėjusiojo sąvoka turėtų būti suprantama siauriau ir nukentėjusiuoju turėtų būti laikomas tik fizinis asmuo, kuriam padaryta fizinės, turtinės ar neturtinės žalos.

Nukentėjusiojo sutikimas nėra savarankiška Lietuvos teisėje įtvirtinta baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė, tačiau žinoma teisės doktrinoje ir užsienio valstybių teisėje. Lietuvos teisėje kaip baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės įtvirtintos kraujo donorystė ir žmogaus audinių, ląstelių, organų donorystė. Donoro (nukentėjusiojo) sutikimas yra esminė teisėtumo sąlyga šioms aplinkybėms.⁴ Taip pat, Baudžiamojo

³ Apeliacinės instancijos teismas pažymėjo, kad „sportinių varžybų metu aikštėje kilę panašaus pobūdžio incidentai įprastas reiškinys, kuris nėra baudžiamosios teisės šakos objektas, todėl atsakomybė už tokio pobūdžio pažeidimus negalima, kadangi fizinio skausmo sukėlimas ar sveikatos sutrikdymas arenoje, aikštėlėje turi imunitetą nuo baudžiamosios justicijos, nes ir valstybė, toleruodama tokio pobūdžio sporto šakas, sutinka su tam tikro lygmens rizika,“ ir konstatavo, kad „pirmosios instancijos teismas, vertindamas eilinę tipinę futbolo varžybų situaciją baudžiamosios teisės aspektu, nepagrįstai praplėtė baudžiamosios jurisdikcijos ribas ir akivaizdžiai pažeidė šios teisės kaip ultima ratio taikymo principą“ (Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 5 d. nuosprendis). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas dėl šių argumentų nepasisakė, bet paliko galioti išteisinamąjį nuosprendį, nes byloje nebuvo nustatytas priežastinis ryšys tarp nukentėjusiojo sveikatos sutrikdymo ir kaltinamojo veiksmų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. birželio 16 d. nutartis).

⁴ Kraujo donorystės įstatymo 4 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad donoru gali būti asmuo, savanoriškai pateikęs raštišką sutikimą duoti kraujo ar kraujo sudėtinių dalių. Žmogaus audinių, ląstelių, organų donorystės ir transplantacijos įstatymo 6 straipsnio atskirose dalyse kaip viena iš būtinų gyvo

kodekso 35 straipsnyje nurodyta, kad mokslinis eksperimentas draudžiamas neturint apie galimus padarinius informuoto eksperimento dalyvio laisvo sutikimo. Todėl galima teigti, kad nukentėjusiojo sutikimas yra žinomas Lietuvos teisėje kaip kitų baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių dalis. Taip pat, Baudžiamajame kodekse yra nusikalstamų veikų dėl kurių ikiteisminis tyrimas pradedamas tik tuomet, kai yra nukentėjusiojo skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, su Baudžiamojo proceso kodekse numatytais išimtimis (Baudžiamojo proceso kodekso 167 straipsnis). Tai reiškia, kad šios veikos yra laikomos nusikalstamomis tik tada, kai yra nukentėjusiojo ar jo teisėto atstovo prieštaravimas dėl šių veikų. Šios situacijos yra panašios į aplinkybę, šalinančią baudžiamąją atsakomybę.

Nukentėjusiojo sutikimas kaip baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė suprantama kaip situacija, kai „padaroma žala baudžiamojo įstatymo saugomiems interesams, tačiau ji padaroma su asmens, kuriam priklauso šie interesai, sutikimu“ (Švedas *et al.*, 2019, p. 323).

Tokiam sutikimui keliami teisėtumo reikalavimai yra:

- 1) sutikimą duoda veiksnus ir sulaukęs 18 metų amžiaus asmuo (Švedas *et al.*, 2019, p. 323);
- 2) sutikimas savanoriškas, duodamas laisva asmens valia. Ne savanorišku būtų laikomas sutikimas gautas apgaulės būdu ar naudojant prievartą (Švedas *et al.*, 2019, p. 323);
- 3) sutikimas duotas iki veiksmų atlikimo arba jų atlikimo metu (Švedas *et al.*, 2019, p. 323);
- 4) sutikimas duotas dėl neginčijamų asmeninių ar turtinių interesų, kuriais asmuo gali laisvai disponuoti. Baudžiamosios teisės prasme reikšmingos turtinės teisės yra savininko teisė į nuosavybės netekimą, sužalojimą arba sunaikinimą, nes savininko sutikimas atlikti šiuos veiksmus pašalina jų prieštaravimą įstatymui. Asmeninių interesų ratas, kuriais asmuo gali laisvai disponuoti yra daug siauresnis. Gyvybės atėmimas, tyčinis sunkus ar nesunkus sveikatos sutrikdymas nukentėjusiojo prašymu ar jo sutikimu yra laikomi nusikalstamomis veikomis. Fizinio skausmo sukėlimas, nežymus sveikatos sutrikdymas ir nesunkus sveikatos sutrikdymas dėl neatsargumo gali būti nelaikomi nusikaltimais, jei nėra nukentėjusiojo skundo (Švedas *et*

žmogaus audinių, ląstelių, organų donorystės ir transplantacijos sąlygų įvardijamas asmens pasirašytas sveikatos apsaugos ministro nustatytos formos sutikimas, kad jo audiniai, ląstelės, organai būtų atiduoti transplantacijai.

al., 2019, p. 323-324). Prie šių interesų galima priskirti ir tokius, kuriuos pažeidžiančių nusikalstamų veikų esminis požymis yra būtent nukentėjusiojo prieštaravimas, pavyzdžiui, asmens seksualinio apsisprendimo laisvė, kai kalbama apie seksualinį prievartavimą. Tačiau šių nusikalstamų veikų kontekste sutikimas nėra laikomas baudžiamąją atsakomybę šalinančia aplinkybe, jis lemia, kad veika apskritai nesukelia žalos kitam asmeniui ir nėra nusikalstama.

Panašūs reikalavimai nukentėjusiojo sutikimui, atsižvelgiant į tam tikrus sporto kaip fizinės veiklos ypatumus, turėtų galioti ir kalbant apie sporto varžybų metu padarytą žalą. Tačiau sporto veikloje, sporto varžybose dalyvauja ir asmenys jaunesni nei 18 metų, ne tik mėgėjiškame, bet ir profesionaliame sporte, o baudžiamoji atsakomybė galima taikyti nuo 16 m. arba 14 m. Jaunesniems asmenims galimos taikyti auklėjamojo poveikio ir kitos priemonės (Baudžiamojo kodekso 13 straipsnio 3 dalis). Todėl, pagal vyraujančią nukentėjusiojo sutikimo supratimą, ši aplinkybė nėra tinkama universaliai taikyti sporto srityje dėl nukentėjusiojo amžiaus ribos.

Nepaneigiamai, asmens sutikimas dėl galimos žalos dalyvaujant sporte yra neatsiejamą sporto dalis. Kokią reikšmę nukentėjusiojo sutikimas turi sprendžiant klausimą dėl sporto varžybų metu padarytos žalos pripažinimo baudžiamąją atsakomybę šalinančia aplinkybe, aptariama trečioje darbo dalyje. Taip pat, įvertinama, ar interesų, kuriais asmuo gali laisvai disponuoti (duoti sutikimą dėl jų pažeidimo), ratas nėra per siauras sporto sričiai.

Esama baudžiamosios teisės sistema neturi aiškaus teisinio pagrindo, kuriuo remiantis, sporto varžybų metu padaryta žala galėtų būti universaliai⁵ pripažinta kaip faktinis pagrindas šalinti baudžiamąją atsakomybę. Tai, kad žala padaryta sporto varžybose, veikiant pagal sporto taisykles, atitinka baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių esmę: tai sąmoningi, valingi veiksmai, kurie formaliai atitinka baudžiamajame įstatyme numatytų nusikalstamų veikų požymius, tačiau žala saugomiems interesams padaroma ypatingomis aplinkybėmis, t. y. asmenims laisva valia sutinkant dalyvauti sporto varžybose, kur galima rizika jų turtui, sveikatai ar net gyvybei, ir šios aplinkybės pašalina veikos pavojingumą visuomenei ir priešingumą baudžiamajai teisei.

⁵ Baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės universalumas šiame kontekste turėtų būti suprantamas kaip galimybė pritaikyti ją visoje sporto veikloje: tiek profesionaliame, tiek mėgėjiškame lygmenyje, įvairaus amžiaus žmonėms ir, atsižvelgiant į sporto specifiką, platesniam saugomų interesų ratui.

Baudžiamosios atsakomybės taikymas už tokią baudžiamosios teisės prasme mažai pavojingą veiką, kai nėra tyčios sukelti nusikalstamus padarinius, nesuderinamas su *ultima ratio* principu.

2. SPORTO VARŽYBŲ METU PADARYTOS ŽALOS SAMPRATA IR ATSAKOMYBĖ UŽ JĄ

Šiame skyriuje formuluojamas sporto varžybų apibrėžimas, kuris galėtų būti vartojamas baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių kontekste, analizuojama, kokia žala apskritai galima sporto varžybų metu, ir išskiriama, kokia žala yra reikšminga baudžiamajai teisei, subjektai, kurie atsako už tokią žalą, ir kokios atsakomybės formos gali būti taikomos pagal galiojančią teisę.

2.1. Sporto varžybų metu padarytos žalos samprata

Europos Tarybos rekomendacija patvirtintoje Europos sporto chartijoje sportas apibrėžtas kaip įvairių formų fizinė veikla, kurioje dalyvaujant atsitiktinai ar organizuotai siekiama išreikšti ar pagerinti fizinį pasirengimą ir psichinę savijautą, užmegzti socialinius ryšius ar pasiekti rezultatų įvairių lygių varžybose (Ministrų kabineto rekomendacija valstybėms narėms..., 2001). Lietuvos Respublikos sporto įstatyme (1995) sportas apibrėžiamas panašiai – kaip visos asmens fizinės veiklos formos, kuriomis siekiama ugdyti ir tobulinti fizines ir psichines jo savybes bei įgūdžius ar stiprinti sveikatą. Konstitucijos 53 straipsnio 2 dalyje konstatuojama, jog valstybė skatina visuomenės kūno kultūrą ir remia sportą. Tai asmeniškai ir visuomeniškai naudinga veikla. Sportas yra pasitelkiamas tolerancijos visuomenėje ugdymui, pavyzdžiui, žmonių suvienijimui ir socialinės atskirties mažinimui Lietuvos Futbolo Federacija (LFF) palaiko tradicines gatvės futbolo taurės varžybas „Homeless Lithuania Open Cup“ (LFF, 2018), o tarptautiniu lygmeniu galima išskirti Tarptautinio Olimpino komiteto Olimpiniėje chartijoje (2020) kaip vieną pagrindinių olimpizmo principų nurodytą tikslą „sportu ugdyti harmoningą žmoniją siekiant sukurti taikią visuomenę, besirūpinančią žmogaus orumo saugojimu“.

Sportas paprastai yra konkurencinga veikla, kurioje asmenys siekia pergalės prieš varžovą (varžovus) ar rezultatų gerinimo. Todėl sporto varžybos yra neatsiejama sporto santykių dalis. Sporto varžybų apibrėžimas Lietuvos teisėje nepateikiamas. Sporto įstatyme pateiktas aukšto meistriškumo sporto varžybų apibrėžimas,⁶ tačiau jis apima

⁶ Sporto įstatymo 2 straipsnio 7 dalyje aukšto meistriškumo sporto varžybos apibrėžiamos kaip „nacionalinių ar tarptautinių subjektų organizuojamas tam tikros šakos renginių sistemai priklausantis sporto renginys, kuriame pagal iš anksto paskelbtus nuostatus ir tarptautinės nevyriausybinės sporto organizacijos ar nacionalinės sporto šakos federacijos patvirtintas sporto šakos (šakų) taisykles (tiek, kiek tai neprieštarauja tarptautinės sporto šakos federacijos patvirtintoms taisyklėms) sportininkai varžosi

būtent tik aukšto meistriskumo sportą ir neįtraukia mėgėjiško sporto, kurį paliekant už temos ribų būtų nepagrįstai susiaurinamas subjektų, kuriems galėtų būti taikoma siūloma baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė, ratas. Sporto varžybų apibrėžimas taip pat buvo pateiktas senesnėje Kūno kultūros ir sporto įstatymo redakcijoje.⁷ Pagal šiuos apibrėžimus galima suformuluoti tokį sporto varžybų apibrėžimą, taikytiną baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių kontekste: tai subjektų, turinčių teisę tai daryti, organizuojamas tam tikros sporto šakos (šakų) sporto renginys, kuriame pagal iš anksto paskelbtus nuostatus ir tarptautinės ar nacionalinės sporto šakos federacijos patvirtintas sporto šakos (šakų) taisykles asmenys varžosi tarpusavyje, individualiai arba komandomis.

Varžybos sporte apibrėžiamos kaip renginys, kuriame sportininkai, jų komandos varžosi, rungtiasi (Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema, 2015). Ir pagal galiojančią Sporto įstatymą taip apibrėžtos sporto varžybos patenka į sporto renginių kategoriją kaip „viešas renginys, kuriame populiarinamas sportas ir (arba) varžomasi“ (2 straipsnio 20 dalis). Tai reiškia, kad sporto varžybos yra ne spontaniškos, o iš anksto suplanuotos, surengtos. Organizatoriumi šiuo atveju gali būti bet kuris asmuo, kuriam įstatymų ir kitų teisės aktų (pavyzdžiui, varžybų organizavimo saugumo taisyklių, leidimų, licencijų) pagrindu suteikta teisė organizuoti sporto renginius, kuriuose vyksta sporto varžybos.

Sporto šakos federacija savo veiklos teritorijoje yra atsakinga už tam tikrą sporto šaką, viena iš jos funkcijų yra nustatyti tai sporto šakai būdingus reikalavimus, taip pat užtikrinti jų laikymąsi.⁸ Atskirų sporto šakų federacijos turi atitinkamos šakos sporto renginių organizavimo ir saugumo taisykles, pagal kurias organizatoriams gali būti keliami papildomi reikalavimai. Sporto įstatymo 15 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas bendras reikalavimas organizatoriui patvirtinti organizuojamo renginio nuostatus ir saugumo taisykles, o papildomus reikalavimus šiems nuostatomis nustato konkrečios sporto šakos federacija, pavyzdžiui, Lietuvos krepšinio federacijos (LKF) varžybų ir kitų renginių

tarpusavyje (individualiai ar komandomis), o šio renginio laimėtoją (laimėtojus) ir rezultatą lemia besivaržančiųjų fizinės ir psichinės savybės ir (ar) įgūdžiai.“

⁷ Kūno kultūros ir sporto įstatymo 2 straipsnio 28 dalies redakcijoje galiojusioje iki 2018 m. gruodžio 31 d. „[s]porto varžybos – dviejų ar daugiau sportininkų, komandų, sporto klubų varžymasis pagal iš anksto paskelbtus nuostatus, laikantis tarptautinės sporto šakos federacijos nustatytų taisyklių, turint tikslą nustatyti nugalėtojus, prizininkus.“

⁸ Pagal Sporto įstatymo 2 straipsnio 22 dalį sporto šakos federacija yra „narystės pagrindu įsteigta nevyriausybinė organizacija, kuri tam tikroje teritorijoje (valstybės teritorijos administraciniame vienetė ar visoje valstybės teritorijoje) yra atsakinga už tam tikrą sporto šaką: plėtoja tą sporto šaką, atstovauja jos atstovų interesams, nustato jai būdingus reikalavimus ir (ar) užtikrina jų laikymąsi, rengia ir įgyvendina įvairias tos sporto šakos populiarinimo priemones.“

organizavimo saugumo taisyklėse, Lietuvos automobilių sporto federacijos (LASF) Lietuvos automobilių sporto varžybų organizavimo ir vykdymo taisyklėse.⁹

Sporto taisyklės yra neatsiejama sporto varžybų dalis, jos nustato reikalavimus dalyviams ir inventoriui, žaidimo ar pasirodymo eigą, galimus ir draudžiamus veiksmus, nuobaudas už taisyklių pažeidimus, teisėjų teises ir pareigas, ir pan. Nacionalinės sporto federacijos tapdamos tarptautinių sporto federacijų, kurios vienija atskirų valstybių nacionalines sporto šakos federacijas, narėmis¹⁰ įsipareigoja vadovautis tarptautinės federacijos teisės aktais, taip pat, kad atitinkama sporto šaka nacionalinės federacijos veiklos teritorijoje bus užsiimama pagal tarptautinės federacijos patvirtintas taisykles arba nacionalinės federacijos patvirtintas taisykles, kiek jos neprieštarauja tarptautinės federacijos taisyklėms. Olimpinių sporto šakų nacionalinės sporto federacijos ir tarptautinės sporto federacijos, pripažintos Tarptautinio Olimpino komiteto (TOK), priklauso olimpiniam judėjimui (Olimpinės Chartijos Pagrindinių olimpizmo principų 7 straipsnis), pavyzdžiui, LKF priklauso tarptautinei krepšinio federacijai FIBA, kuri yra pripažinta TOK ir laikosi Olimpinių chartijos. Sporto šakos, kurios nėra laikomos olimpinio sportu, taip pat turi tarptautines federacijas, kurios siekia užtikrinti aukščiausius konkrečios šakos sporto standartus, pavyzdžiui, LASF priklauso Tarptautinei automobilių

⁹ Sporto įstatymo 15 straipsnio 1 dalyje nurodyta, jog „organizuodamas sporto renginį, jo organizatorius privalo patvirtinti organizuojamo renginio nuostatus ir saugumo taisykles bei savivaldybės tarybos nustatyta tvarka ir atvejais gauti savivaldybės tarybos nustatytos savivaldybės institucijos pritarimą organizuoti sporto renginį. Sporto renginio organizatorius, prieš vykdydamas technikos sporto šakų (pvz., automobilių, motociklų, laivų, lėktuvų ir kt.) sporto renginį privačiose ar viešose vietose, privalo apie tai informuoti nacionalinę ir (ar) tarptautinę tos technikos sporto šakos federaciją ir pranešti savivaldybės tarybos nustatytai savivaldybės institucijai, teikiančiai pritarimą organizuoti sporto renginį.“ Leidimus organizuoti renginius savivaldybės teritorijoje išduoda vietos savivaldybė, o atitinkamuose savivaldybės teisės aktuose gali būti numatyta, kada leidimas yra ir kada nėra reikalingas, pavyzdžiui, Vilniaus miesto savivaldybės tarybos 2011 m. lapkričio 23 d. sprendimu Nr. 1-326 patvirtintų Tvarkymo ir švaros taisyklėse numatyta, kad sporto renginiai yra tokie renginiai, kuriuose *inter alia* vyksta sporto varžybos, o 21 punkte numatyta, kokiems renginiams organizuoti leidimas nėra reikalingas. Kas gali būti sporto varžybų organizatoriumi priklauso nuo konkrečios sporto šakos, kurios varžybos organizuojamos. Pavyzdžiui, Lietuvos krepšinio federacijos (LKF) varžybų ir kitų renginių organizavimo saugumo taisyklių 19 punkte nurodyta, kas gali būti krepšinio varžybų organizatoriais, tai organizacijos – LKF narės, įstatymų nustatyta tvarka įregistruotos kitos organizacijos ir kiti Lietuvos Respublikos juridiniai asmenys, jie rengia ir yra atsakingi už varžybų nuostatus, pagal kuriuos vyksta varžybos. Tuo tarpu, automobilių sporto varžyboms organizuoti taip pat turi būti vadovaujamosi LASF Lietuvos automobilių sporto kodeksu (LASK), pagal kurio 2.1.2 punktą varžybų organizatoriais gali būti LASF ir automobilių sporto klubas, šio klubo asmenų grupės ar asociacijos, turinčios atitinkamus leidimus organizuoti varžybas. Pagal LASK 3.3 straipsnį ir LASF patvirtintų Lietuvos automobilių sporto varžybų organizavimo ir vykdymo taisyklių 3 straipsnio „Sporto varžybų organizavimo ir vykdymo teisėtumas“ 3 dalyje nurodyta, kad „Nacionalines varžybas organizuoja ir vykdo LASF arba LASF nariai (LASF organizatoriaus licencijos turėtojai).“ LASF išduota Organizatoriaus licencija, suteikianti teisę vykdyti varžybas. Varžybos, organizuojamos nesilaikant šių ir kitų minėtose taisyklėse numatytų kriterijų laikytinos neteisėtomis.

¹⁰ Sporto įstatymo 2 straipsnio 24 dalyje tarptautinė sporto šakos federacija apibrėžiama kaip „nevyriausybinė organizacija, pasaulio mastu nustatanti pagrindines sporto šakos taisykles ir narystės pagrindu vienijanti keliose valstybėse įsteigtas ir tose valstybėse veiklą vykdančias šios sporto šakos federacijas.“

federacijai (FIA), kuri savo įstatuose yra įsipareigojusi *inter alia* skatinti žmogaus teisių ir orumo apsaugą, skatinti automobilių sporto plėtrą ir saugumą (LASF įstatai, 2013).

Todėl reikalavimas, kad varžybos vyktų pagal tarptautinės nevyriausybinės sporto organizacijos ar nacionalinės sporto šakos federacijos patvirtintas sporto šakos taisykles užtikrina, kad varžybų taisyklės atitinka sporto šakos tradicijas, gerbia žmogaus orumą ir atitinka aukščiausius sporto standartus. Baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių kontekste toks reikalavimas padėtų užtikrinti, kad žalos padarymas sporto varžybų metu būtų baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė tik tokiose sporto varžybose, kurios yra teisėtos ir atitinkančios geriausius sportinius interesus.

Sporto varžybos, kurios atitinka aptartus kriterijus – yra teisėtai suorganizuotos, turinčios iš anksto patvirtintus nuostatus ir saugumo taisykles, vykdomos pagal tarptautinės nevyriausybinės sporto organizacijos ar nacionalinės sporto šakos federacijos patvirtintas sporto šakos taisykles, – gali būti apibūdinamos kaip oficialios. Siekiant aiškumo baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių kontekste galėtų būti vartojama sąvoka „oficialios sporto varžybos“. Tokia sąvoka apima tiek mėgėjiškas, tiek aukšto meistriškumo sporto varžybas, kurios yra teisėtos ir kuriose užtikrinamas aukščiausių sporto standartų laikymasis.

Sporto kaip veiklos, kur naudojami asmens fiziniai ir psichiniai įgūdžiai, natūrali dalis yra jėgos panaudojimas. Tai apima tiek žmogaus fizinę jėgą, tiek įvairios sporte naudojamos technikos pajėgumus. To padarinys gali būti žala kitam asmeniui, kylanti tiek dėl tiesioginio fizinio kontakto, tiek dėl įvairių įrankių (sporto inventoriaus, technikos) panaudojimo. Nukentėjusiuoju, t. y. asmeniu, kuriam žala padaryta, gali būti įvairūs asmenys – tiek kiti sporto varžybų dalyviai (žaidėjai, varžovai), tiek žiūrovai, teisėjai ar kiti asmenys. Žala gali būti padaryta ne tik asmenų sveikatai ar gyvybei, bet ir turtui, pavyzdžiui, automobilių susidūrimo automobilių lenktynėse padarinys yra automobilio (turto) sunaikinimas ar sugadinimas ir nukentėjusiuoju bus automobilio savininkas, kuris nebūtinai yra lenktynių dalyvis (vairuotojas). Sporto varžybų metu dėl neteisėtų veiksmų galima žala ir kitiems interesams, pavyzdžiui, pažeidžiama seksualinio apsisprendimo laisvė ir neliečiamumas seksualinio priekabiavimo atveju, tačiau tokie veiksmai nėra susiję su sporto veikla ir akivaizdžiai yra už bet kokios baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės ribų.

Sporte panaudojamą fizinę jėgą, vadovaujantis M. D. Smith atliktu tyrimu (Smith 1983 cituota Gardiner *et al.* 2012, p. 500), galima išskirti į stiprų fizinį kontaktą, ribinį smurtą, kvazikriminalinį smurtą ir kriminalinį smurtą. Tokiam skirstymui pritaria tiek

Lietuvos, tiek užsienio teisės mokslininkai.¹¹ Stiprus fizinis kontaktas yra neatskiriama kontaktinio sporto dalis, pagal taisykles leidžiama kontaktiniame sporte. Ribinis smurtas apibūdina puolimus, kurie formaliai nėra leidžiami taisyklių, tačiau dėl jo leidžiamumo paliekama spręsti varžybų teisėjams. Kvazikriminalinis smurtas apibūdinamas kaip pažeidžiantis tiek formalias, tiek, tam tikra apimtimi, neformalias¹² žaidimo taisykles, tačiau nepatenkantis į kriminalinio smurto kategoriją. Kriminalinis smurtas suvokiamas kaip pavojingas ir aiškiai peržengiantis sporto ribas. Į baudžiamosios justicijos ribas patenka tik kriminalinis smurtas ir juo sukelta žala. Tačiau siekiant nustatyti, kokia sporto varžybų metu padaryta žala galėtų būti laikoma baudžiamąją atsakomybę šalinančia aplinkybe reikšmingos ir kitos jėgos panaudojimo formos. Šios kategorijos paremtos kontaktinio sporto pavyzdžiais. Nekontaktiniame sporte, kur fizinis kontaktas tarp dalyvių nėra leidžiamas, neturėtų būti išskiriama stipraus fizinio kontakto kategorija, bet kai kuriais atvejais fizinės jėgos panaudojimas galėtų būti priskiriamas ribiniam, o kitais kvazikriminaliniam ar kriminaliniam smurtui. Tačiau atskyrimas tarp šių kategorijų nėra visiškai aiškus, kaip pažymi sociologas K. Young, teigdamas, jog paskutiniaisiais dešimtmečiais matyti kintantis visuomenės ir teisės tolerancijos smurtui lygis, kuris atsispindi ir sporto srityje, ir dėl to matomos smurto sporte kriminalizacijos tendencijos (Young, 2013, p. 20-21). Dėl mažėjančios tolerancijos smurtui, išeinančiam už sporto šakos taisyklių ribų, ribos tarp ribinio, kvazikriminalinio ir kriminalinio smurto tampa mažiau aiškios.

Smurto sporte kriminalizavimas sulaukia tiek palaikymo, tiek kritikos. Yra nuomonių, jog baudžiamoji teisė į sporto sritį turėtų kištis minimaliai ir tik elgesys, kuris toli gražu neatitinka taisyklių rengėjų intencijų ir dalyvių supratimo dėl leistinų veiksmų, galėtų būti pagrindas sportininkus patraukti baudžiamojon atsakomybėn be galimybės gynybai naudoti sporto dalyvių sutikimą dėl galimos rizikos sporte (Standen, 2009, p. 641-642). Tuo tarpu kiti pažymi baudžiamosios teisės įsikišimo į sportinę veiklą būtinumą siekiant užkirsti kelią neteisėtiems ir pavojingiems veiksams sporte. 2007 m. tuometinis Tarptautinės futbolo federacijos (FIFA) prezidentas Sepp Blatter kategoriškai pasisakė už baudžiamosios atsakomybės taikymą futbolo žaidėjams, atliekantiems pavojingus kamuolio perėmimus aikštelėje (Blackshaw, 2008, p. 106). Tačiau perteklinis

¹¹ Tokį smurto sporte skirstymą pateikia S. Gardiner (Gardiner *et al.* 2012, p. 500), K. Young (2013, p. 41), taip pat L. Žalnierūnas ir A. Gutauskas (2014, p. 891).

¹² Sporto šakos taisyklės gali būti skirstomos į formalias ir neformalias. Formalios taisyklės yra rašytinės, patvirtintos tarptautinių ir nacionalinių sporto federacijų. Prie neformalių taisyklių priskiriamos nerašytos taisyklės, sporto tradicijos, paprotinės taisyklės, kurių dalyviai, treneriai, teisėjai, gerbėjai ir kiti sporte dalyvaujantys asmenys laikosi.

baudžiamosios teisės įsikišimas į sporto santykius gali pakenkti sporto konkurencingumui, jo populiarumui atbaidant asmenis nuo sportinės veiklos. Todėl geriausiam balansui tarp saugios sportinės aplinkos ir sporto konkurencingumo palaikymo bei populiarinimo palaikyti yra tikslinga nustatyti baudžiamosios atsakomybės, taikytinos sporto dalyviams, ribas. Baudžiamoji atsakomybė kaip *ultima ratio* turėtų būti taikoma tik, kai tai yra būtina apginti asmens ar visuomenės interesus ir jie negali būti apginti kitais būdais.

Sporto varžybų metu net veikiant pagal sporto šakos taisykles gali būti padaroma žala įstatymo saugomiems interesams, asmenų gyvybei, sveikatai ar turtui. Baudžiamoji atsakomybė yra tik viena iš teisinės atsakomybės rūšių ir ne visada bus taikoma sporto srityje net atsiradus baudžiamajame įstatyme numatytiems padariniams. Todėl siekiant nustatyti, kokia žala sporte patenka į baudžiamosios teisės sritį, toliau analizuojama, kokios kitos teisinės atsakomybės rūšys galimos už sporte padarytą žalą.

2.2. Teisinė atsakomybė už sporto varžybų metu padarytą žalą

Konkrečios sporto šakos varžybos yra detalios sureguliuota ir organizuota veikla. Todėl ir už žalą, padarytą sporto varžybų metu, ne visada atsakys pats žalą padaręs asmuo. Subjektų, kuriems gali būti taikoma teisinė atsakomybė už smurtą sporte ratas yra platus. Į jį patenka sporto dalyviai, žiūrovai, organizatoriai, sporto klubai, teisėjai ir kiti sporto veikloje dalyvaujantys subjektai.

Žiūrovų saugumo užtikrinimas yra ypatingai svarbus didelio pavojingumo sporto šakose, tokiose kaip automobilių sportas. Lietuvos ralio istorijoje žinomi keli atvejai, kai ralio žiūrovai buvo sužaloti ir net mirė dėl saugumo taisyklių nepaisymo. 2005 m. Visagino ralis buvo galutinai sustabdytas po tragiškos nelaimės, kai po šuolio nuo trampolino automobilis rėžėsi į žiūrovus, trys žiūrovai patyrė sužalojimus, o vienas iš jų mirė. Ralio saugumo komisaro teigimu, sužaloti asmenys prie pat trasos išorinėje posūkio pusėje kūreno laužą taip nesilaikydami pakankamo saugumo, nepaisydami kitų ralio žiūrovų perspėjimų (Gabartas, 2005). Tuo metu galiojusioje Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymo redakcijoje (1999 m. gruodžio 30 d. redakcija) nebuvo detalių nuostatų dėl sporto varžybų saugumo. Šios redakcijos 49 ir 50 straipsniuose nustatyta, kad varžybos vyksta pagal varžybų nuostatus, kuriuose nurodytas varžybų organizatorius, varžybų vykdymo sąlygos, tvarka ir saugos reikalavimai, taip pat, kad sporto varžybų organizatoriai atsako už dalyvių ir žiūrovų saugumą. Viešai prieinamų duomenų apie šio įvykio nagrinėjimą teisme ar kitokį teisinį įvertinimą nėra, tačiau pagal žiniasklaidoje

skelbiamas aplinkybes dėl įvykio kaltais galima laikyti pačius ralio žiūrovus, kurie neatsargiai elgdamiesi ir nesirūpindami savo saugumu, ralio dalyviui nesuvaldžius automobilio tapo įvykio aukomis.

2008 m. Kūno kultūros ir sporto įstatymas pakeistas įtraukiant detalesnes nuostatas dėl sporto reginių organizavimo: 1) kiekviena sporto (šakos) federacija privalo turėti varžybų saugumo taisykles (42 straipsnio 3 dalis), 2) sporto varžybų ir renginių organizatoriai atsako už sportininkų, sporto specialistų, sporto mėgėjų ir žiūrovų saugumą sporto varžybų ar renginių metu (42 straipsnio 4 dalis), 3) tačiau organizatorius neatsako už žiūrovo patirtą ar kitiems asmenims sukeltą žalą, jei sporto mėgėjai, žiūrovai nesilaiko nustatytų varžybų saugumo reikalavimų ir viešosios tvarkos taisyklių, su kuriomis jiems turi būti sudaryta galimybė susipažinti per renginį ar varžybas (42 straipsnio 5 dalis) (Kūno kultūros ir sporto įstatymo 2008 m. balandžio 24 d. redakcija). 2013 m. gegužės 25 d. vykusiose ralio varžybose automobiliui išlėkus iš trasos ir atsitrenkus į žiūrovų automobilį buvo mirtinai sužalota žiūrovė. Neatsargiu gyvybės atėmimu (Baudžiamojo kodekso 132 straipsnio 1 dalis) buvo kaltinamas ralio trasos ir saugumo viršininkas, nes, kaltinimo teigimu, netinkamai vykdė savo pareigas ir neužtikrino žiūrovų saugumo. Tačiau byloje nenustatyta kaltinamojo pareigų pažeidimų ir nustatytas faktas, jog patys nukentėjusieji nesilaikė saugumo reikalavimų, nepaisė įgaliotų asmenų nurodymo patraukti automobilį ir patiems pasitraukti toliau nuo trasos. Būtent tai sąlygojo tragišką įvykį ir nukentėjusiosios žūtį (Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. gegužės 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Nors abiejų įvykių viena iš priežasčių buvo tai, kad vairuotojai nesuvaldė automobilių, pagal teismų praktiką¹³ mirties priežastimi aptartais atvejais pripažintina ne tai, kad vairuotojai nesuvaldė automobilio ir išvažiavo iš trasos, o tai kad žiūrovai nesilaikė saugumo taisyklių.

Pagal galiojančią Sporto įstatymo redakciją viena iš varžybų organizatoriaus pareigų yra patvirtinti varžybų saugumo taisykles. Sporto įstatymo 15 straipsnio 7 dalyje nurodyta: „Prieš sporto renginį dalyviams ir žiūrovams turi būti sudaryta galimybė

¹³ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2014 m. gruodžio 9 d. nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-512/2014 aptardamas priežastinio ryšio nustatymą bylose dėl neatsargaus gyvybės atėmimo pažymėjo, jog „priežastinis ryšys gali būti paneigtas nustačius, kad nukentėjusiojo mirtį lėmė ne kaltininko veika, bet kita priežastis, pvz., pėsčiojo mirties priežastimi buvo pripažinta ne vairuotojo veika, bet tai, kad pėsčiasis tamsiu paros metu gulėjo ant važiuojamosios kelio dalies (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-169/2010); dviratininko žūties priežastimi pripažintas ne vairuotojo nesugebėjimas laiku sustabdyti automobilį, bet paties dviratininko netikėtas įvažiavimas į kelią (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-537/2009); užgriuvus nupjautam medžiui mirties priežastimi pripažinta ne pjovėjo veika, bet nuo darbų nušalinto neblaivaus žuvusiojo savavališkas atėjimas į pavojingą miško kirtimo zoną (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-98/2013) ir kt.“

susipažinti su tokių renginių saugumo taisyklėmis“, ir kokia forma tai turi būti padaryta. To paties straipsnio 9 dalyje įtvirtinta: „Dalyviai ir žiūrovai turi laikytis organizatoriaus nustatytų saugumo reikalavimų ir draudimų, nurodytų sporto renginio saugumo taisyklėse.“ Taigi organizatoriai turi įstatymines pareigas patvirtinti ir supažindinti žiūrovus ir dalyvius su varžybų saugumo taisyklėmis, o žiūrovai ir dalyviai – jų laikytis. Šių pareigų pažeidimai gali lemti teisinę atsakomybę atitinkamai pareigas pažeidusiam subjektui.

Anksčiau šiame skyriuje aptarti atvejai, kuriuose nebuvo sprendžiami varžybų dalyvių kaltės klausimai. Tačiau, dalyvių veiksmai, kuriuose nustatyta tyčia dėl baudžiamajame įstatyme numatytų padarinių, negali būti bendrai traktuojami kaip nepavojingi baudžiamojo įstatymo prasme, todėl gali patekti į baudžiamosios justicijos ribas ir baudžiamoji atsakomybė galėtų būti taikoma varžybų dalyviams dėl jų tyčinio veikimo (pavyzdžiui, keršto tikslais siekė sužaloti žiūrovus (tiesioginė tyčia), arba nors ir nesiekė sužaloti žiūrovų, bet sąmoningai atliko pavojų keliančius ir varžybų reguliavimą pažeidžiančius veiksmus, kuriais padarė žiūrovams sveikatos sutrikdymus (netiesioginė tyčia)). Tokiose situacijose būtų galimi ir bendrininkavimo atvejai, kai kiti asmenys (treneriai, komandos žaidėjai, komandos lyderis ir pan.) galėtų būti laikomi organizatoriais, kurstytojais ar padėjėjais, jei atliko šioms bendrininkų rūšims būdingus veiksmus.

Teismų praktikoje iš esmės nekyla ginčų dėl žiūrovų atsakomybės už jų sukeltą žalą per sporto varžybas, prieš jas ar po jų. Pavyzdžiui, mėgėjiškų krepšinio varžybų žiūrovas pripažintas kaltu padaręs viešosios tvarkos pažeidimą, nes varžybų metu *„įžūliu elgesiu, susijusius su smurto panaudojimu, varžybų dalyvių ir žiūrovų akivaizdoje, niekindami elementarias moralės bei elgesio taisykles demonstravo nepagarbą aplinkiniams ir aplinkai ir sutrikdė visuomenės rimtį bei viešąją tvarką,*“ t. y. kilus konfliktui tarp komandos žaidėjų ir kitos komandos trenerio (nukentėjusiojo), sudalyvavo susistumdyme, tyčia parvertė nukentėjusįjį ant grindų, veikdamas bendrininkų grupe sudavė smūgius nukentėjusiajam padarant jam nežymų sveikatos sutrikdymą ir sutrikdant visuomenės rimtį ir tvarką (Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2016 m. kovo 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Kitoje byloje žiūrovas pripažintas kaltu padaręs viešosios tvarkos pažeidimą, kai po mėgėjiškų futbolo rungtynių prispaudė nukentėjusįjį rungtynių futbolo teisėją prie durų staktos, jį pastūmė ir sudavė smūgį, išsakė nukentėjusiajam necenzūrinės, grasinančias frazes (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Kartais gali kilti klausimų dėl taikytinos teisinės atsakomybės rūšies. Žiūrovams taip pat galima taikyti civilinę ar administracinę atsakomybę. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas sprendė baudžiamosios ir administracinės atsakomybės atskyrimo klausimą vienoje byloje dėl viešos tvarkos pažeidimo. Žiūrovas išteisintas nepadaręs veikos turinčios nusikalstamos veikos požymių, nors profesionalių krepšinio varžybų metu, po kilusio konflikto tarp abiejų komandų žaidėjų spyrė į įrengtą plastikinę kėdę ir taip ją sulaužė. Teismas konstatavo, kad bylos situacijoje, *„kai sirgaliams yra įprasta elgtis emocingai ir triukšmingai“*, *„administracinės atsakomybės taikymas už nedidelį chuliganizmą būtų visiškai proporcinga teisinė priemonė“* (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. kovo 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Pagal pateiktą praktiką, emocionalus ir triukšmingas žiūrovų (sirgalių) elgesys sporto varžybų metu yra laikomas normaliu ir leistinu, tačiau netoleruojamas žiūrovų smurtas, viešosios tvarkos trikdymas necenzūriniais žodžiais ir grasinimais. Už tokius veiksmus asmeniui gali būti taikoma tiek baudžiamoji, tiek administracinė atsakomybė, civilinė atsakomybė galima sprendžiant žalos atlyginimo klausimus.

Dar vienas teisme nagrinėtas įvykis sporte, dėl kurio buvo kaltinami organizatoriai, įvyko triatlono varžybose 2011 m., kurių metu *„dalyviai A. B. ir A. Č., plaukdamai baidare, įplaukė į užtvankoje esantį žuvitakį, pateko į krentančio vandens sūkuri, kuriame A. B. nuskendo“*. Šioje nutartyje teismas pažymėjo, jog *„[o]rganizatoriai neabejotinai yra atsakingi už saugių renginio sąlygų sudarymą tiek, kiek tai būtina atsižvelgiant į renginio specifiką (rizikos laipsnį, dalyvaujančių asmenų amžių ir patirtį, numatomą žiūrovų kiekį ir kt.)*, tačiau šis reikalavimas negali būti suprastas taip, kad, nutikus nelaimei renginio dalyviui, organizatoriams neišvengiamai taikoma baudžiamoji atsakomybė už gyvybės atėmimą ar sveikatos sutrikdymą“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Konstatuota, kad dalyvio mirties priežastis buvo ne organizatorių veiksmai, o pačių dalyvių elgesys ir neatsargumas. Byloje nenustačius priežastinio ryšio tarp organizatorių veiksmų ir dalyvio mirties, šie buvo išteisinti pažymint, kad išteisinamasis nuosprendis nepanaikina galimybės kelti klausimą dėl organizatorių civilinės atsakomybės. Taigi ir galiojančios Sporto įstatymo nuostatos dėl organizatorių atsakomybės nesuponuoja išimtinai baudžiamosios atsakomybės taikymo.

Civilinė atsakomybė sporto varžybų dalyviams, organizatoriams, žiūrovams ar kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims galėtų būti taikoma Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (2000) numatytais pagrindais ir sąlygomis. Civilinė atsakomybė yra turtinė prievolė, išskiriamos dvi šios prievolės rūšys: sutartinė ir deliktinė atsakomybė

(Civilinio kodekso 6.245 straipsnio 1 ir 2 dalys). Sporto santykiuose esančių sutarčių pagrindu (pavyzdžiui, sporto veiklos sutarties pagrindu) galima sutartinė atsakomybė, tačiau kalbant apie sporto varžybų metu padarytą žalą aktualesnė yra deliktinė atsakomybė kaip prievolė atsirandanti dėl žalos, nesusijusios su sutartiniais santykiais (Civilinio kodekso 6.245 straipsnio 3 dalis), skirta tai žalai atlyginti.

Visgi darbo problematikai yra aktualesnė kita sporto varžybų dalyvių teisinės atsakomybės rūšis – drausminė atsakomybė. Drausminę atsakomybę numato sporto asociacijos savo dokumentuose – etikos kodeksuose, pavyzdžiui, LFF Drausmės kodekse, LKF Etikos ir drausmės kodekse, LASF Etikos ir drausmės kodekse, ir taiko šiuose dokumentuose numatyti drausminiai organai. Minėtų dokumentų paskirtis yra nustatyti garbingo sporto ir su juo susijusios veiklos, elgesio vertybinius principus, elgesio nuostatas, pripažinti, palaikyti, puoselėti sporto šakos ir garbingo varžymosi įvaizdį, nustatyti atsakomybę už šių dokumentų ir kitų aktų nuostatų pažeidimus. Šių dokumentų nuostatos paprastai suformuluotos remiantis kitais teisės aktais – Europos Tarybos patvirtintu Sporto etikos kodeksu, atitinkamos sporto šakos tarptautinės organizacijos etikos kodeksu, olimpinėse sporto šakose – ir TOK Etikos kodeksu. Taip užtikrinama vieninga nacionalinių ir tarptautinių subjektų sporto srityje pozicija dėl garbingo sporto puoselėjimo. Tai taip pat lemia, kad skirtingų sporto šakų etikos kodeksai savo nuostatomis ir net struktūra yra labai panašūs.

Šiuose etikos kodeksuose yra nuostatų dėl veiksmų, kurie pripažįstami nesportišku elgesiu ir taip pat gali patekti ir į baudžiamojo įstatymo sritį. Tarp jų – neapykantos ar smurto (psichologinio, fizinio) kurstymas ir panaudojimas, chuliganiški ar agresyvūs veiksmai, necenzūrinių, įžeidžiančių ar grasinančių žodžių, gestų ar veiksmų naudojimas, bet koks fizinės prievartos (jėgos) panaudojimas, išskyrus atvejus, kai tokiais veiksmais siekiama užkirsti kelią neteisėtiems veiksams, apsaugoti save ar kitus asmenis (LASF Etikos ir drausmės kodeksas, 2017; LKF Etikos ir drausmės kodeksas, 2016). Toks nesportiškas elgesys laikomas etikos kodeksų pažeidimu iki varžybų, varžybų metu ir po varžybų,¹⁴ taip pat, kitais kodeksuose nurodytais atvejais.

Pagal etikos kodeksus drausminė atsakomybė galima ir už kitų asmenų veiksmus. Šiuose kodeksuose yra įtvirtintos nuostatos dėl atsakomybės už žiūrovų nesportišką ar kitokią netinkamą elgesį iki varžybų, varžybų metu ar po varžybų nustatant, jog už žiūrovų

¹⁴ Tiek LASF Etikos ir drausmės kodekso 2 straipsnyje, tiek LKF Etikos ir drausmės kodekso 2 straipsnyje laikas iki varžybų apibrėžiamas kaip laikotarpis nuo atvykimo į varžybų vykdymo vietą (teritoriją) iki oficialios varžybų pradžios, o laikas po varžybų kaip laikotarpis nuo oficialios varžybų pabaigos iki išvykimo iš varžybų vykdymo teritorijos.

elgesį drausminė atsakomybė taikoma ne pačiam žiūrovui, o klubui, nariui ar sportininkui, kuriuos žiūrovas palaiko (LASF Etikos ir drausmės kodekso 9 straipsnis, LFK Etikos ir drausmės kodekso 9 straipsnis, LFF Drausmės kodekso 27 straipsnio 5 dalis).

Drausminiu pažeidimu varžybų metu laikomas nesportiškas ir kitoks netinkamas elgesys, šakos sporto federacijos įstatų, kitų federacijos patvirtintų dokumentų, taisyklių, sutarčių ar reikalavimų pažeidimai, varžybas reglamentuojančių dokumentų, kitų sutarčių ar reikalavimų, patvirtintų federacijos valdymo ar kitų organų, pažeidimas. Sporto šakos taisyklėse detalios aptartos įvairiausios varžybų situacijos, nurodytos nuobaudos galimos skirti už taisyklių pažeidimus jau varžybų metu, kurios svyruoja nuo įspėjimo iki griežčiausios – pašalinimo iš varžybų. Tačiau už varžybų metu padarytus taisyklių pažeidimus pagal varžybų nuostatas ir sporto šakos etikos kodeksus gali būti skiriamos papildomos nuobaudos, pavyzdžiui, Lietuvos krepšinio lygos nuostatų 60 punkte nurodyti baudų dydžiai skiriami už atitinkamus FIBA oficialių krepšinio taisyklių pažeidimus.¹⁵ Nuobaudos skiriamos ne tik profesionaliame sporte, bet ir mėgėjiškame sporte. Taigi, žalą sukeliantys veiksmai, peržengiantys sporto šakos taisyklių ribas, nėra ignoruojami sporto sistemoje ir asmenims yra taikoma konkrečiai sporto šakai būdinga drausminė atsakomybė.

Atskirų sporto šakų etikos kodeksuose žalos tretiesiems asmenims atlyginimo klausimai reguliuojami skirtingai. LKF ir LASF etikos ir drausmės kodeksuose nurodyta, kad drausminiai organai nesprendžia žalos atlyginimo klausimų, jie nustatomi ir atlyginami teisės aktų nustatyta tvarka. Tai patvirtina, kad drausminė atsakomybė neužkerta kelio civilinės ar kitokios teisinės atsakomybės taikymui. LFF Drausmės kodekse kaip viena iš sankcijų futbolo klubui įvardytas privalomas nurodymas atlyginti žaidėjų ir kitų nurodytų asmenų veiksmais padarytą žalą. Šiuo atveju žalos atlyginimas neturėtų būti laikomas drausminės atsakomybės dalimi ir priskiriamas civilinei deliktinei atsakomybei. Minėtos nuostatos tikslas yra ne tik atlyginti nukentėjusiesiems asmenims padarytą žalą, bet ir užtikrinti gerą futbolo įvaizdį visuomenėje. Taigi, drausminė atsakomybė gali būti taikoma kartu su kitomis teisinės atsakomybės rūšimis.

Drausminė atsakomybė sporte ir baudžiamoji atsakomybė taikoma skirtingais teisiniais pagrindais, skiriasi šių teisinės atsakomybės rūšių tikslai, saugomi objektai bei subjektai, kuriems atsakomybė gali būti taikoma, taip pat, taikantys subjektai ir taikomos

¹⁵ LKL drausminiai organai LKL varžybų direktorius ir LKL drausmės komisija yra laikomi drausminiai organais pagal LKF Etikos ir drausmės kodeksą, jų priimti sprendimai gali būti skundžiami LKF etikos, drausmės ir apeliacinei komisijai, kurios sprendimai nėra skundžiami.

poveikio priemonės. Pagal savo esmę drausminė atsakomybė sporte yra skirta tam, kad sportu užsiimančias asmenis paisyti garbingo varžymosi reikalavimų, gerbti sportą, kitus sportu užsiimančius asmenis, sporte puoselėjamas bendražmogiškasias vertybes, o šias vertybes pažeidęs asmuo – susilaikytų nuo tolimesnių pažeidimų. Drausminės poveikio priemonės sporte yra susijusios daugiausia su finansinėmis baudomis ir apribojimu dalyvauti sportinėje veikloje, pasiektų rezultatų neužskaitymu ir pan. Taip pat, subjektų ratas, kuriems gali būti taikoma drausminė atsakomybė yra žymiai platesnis nei baudžiamojoje teisėje. Baudžiamosios atsakomybės paskirtis yra valstybės vardu pasmerkti asmenis, pažeidusius baudžiamojo įstatymo saugomus gėrius, o taikomos teisinio poveikio priemonės yra sankcionuotos valstybės už sunkiausius teisės pažeidimus. Baudžiamoji atsakomybė gali būti taikoma tik asmeniui, kuris yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką, todėl, pavyzdžiui, krepšinio klubui netaikoma baudžiamoji atsakomybė už klubą palaikančių žiūrovų nusikalstamus veiksmus (nebent būtų nustatytas kurstymas ar kitoks bendrininkavimas šiose veikose). Todėl drausminės atsakomybės taikymas nepanaikina galimybės taikyti baudžiamąją atsakomybę už veikas, kurios patenka į baudžiamojo įstatymo taikymo sritį, ir atvirkščiai. Tokiai pozicijai pritaria ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Tačiau drausminė atsakomybė sporte taikoma plačiau ir dažniau nei baudžiamoji, kaip matyti iš negausios teismų praktikos. Todėl drausminė atsakomybė, kuri pagal taikomas poveikio priemones gali būti efektyvesnė nei baudžiamoji sporto santykiuose, kai kuriais atvejais galėtų būti pakankama ir proporcinga teisinės atsakomybės rūšimi asmeniui, kurio veika formaliai atitinka nusikalstamos veikos sudėties požymius. Tokiomis veikomis galėtų būti veiksmai, kurie pagal baudžiamąjį įstatymą laikomi neatsargiomis nusikalstamomis veikomis, taip pat tokie veiksmai, kuriais sukeliami baudžiamajame įstatyme numatyti padariniai, tačiau jie nepažeidžia sporto šakos taisyklių ir tradicijų.

Drausminės atsakomybės taikymas dėl sporto varžybas reguliuojančių dokumentų pažeidimų yra viena iš prielaidų pripažinti sporto varžybų metu padarytą žalą baudžiamąją atsakomybę šalinančia aplinkybe. Kadangi drausminė, baudžiamoji ir civilinė atsakomybė žalos atlyginimo klausimais gali būti taikomos kartu, yra situacijų, kai baudžiamosios atsakomybės taikymas asmeniui bus perteklinis ir pažeidžiantis *ultima ratio* principą.

Atsakingais dėl žalos sporte gali būti platus subjektų ratas. Jiems gali būti taikoma civilinė, administracinė, baudžiamoji ir drausminė atsakomybė. Baudžiamąją atsakomybę

šalinančių aplinkybių kontekste reikšminga yra žala, kuri padaroma tiesiogiai atliekant sportinius veiksmus, nes būtent tai pašalina veikos pavojingumą. Bet kokie kiti varžybose dalyvaujančių ir kitų asmenų veiksmai – įstatyminių pareigų nevykdymas, šiurkštus saugumo taisyklių pažeidinėjimas, smurtinis elgesys ne sporto situacijose ir pan., – kuriais pažeidžiamas baudžiamasis įstatymas, gali būti vertinami kaip nusikalstamos veikos. Sprendžiant klausimą dėl baudžiamosios atsakomybės taikymo už kriminalinį smurtą sporte reikia atsižvelgti ir į *ultima ratio* principo sudėtinę dalį, pagal kurią vertinamas poveikio priemonių taikymas pagal kitas nei baudžiamoji teisės šakas. Sporto teisėje šiuo atžvilgiu labiausiai reikšmingas yra drausminės atsakomybės taikymas.

3. SPORTO VARŽYBŲ METU PADARYTOS ŽALOS PRIPAŽINIMO BAUDŽIAMĄJĄ ATSAKOMYBĘ ŠALINANČIA APLINKYBE TEISINĖS PRIELAIDOS IR JOS SĄLYGOS

3.1. Teisinės prielaidos pripažinti sporto varžybų metu padarytą žalą baudžiamąją atsakomybę šalinančia aplinkybe

Sporto teisė yra kompleksinė teisės šaka, reguliuojanti su kūno kultūros ir sporto veikla susijusius santykius ir persipynusi su kitomis teisės šakomis. Vienas iš nedaugelio sporto teisės specialistų Lietuvoje A. Paliukėnas pažymi, kad sporto teisė yra mažai išvystyta teisės sritis Lietuvoje, šioje srityje trūksta teisinio aiškumo (Teisė Pro, 2018). Tas galioja ir smurto, panaudojamo sporte teisiniui vertinimui. Lietuvos teisės sistemoje nėra aiškių nuostatų, kurios paaiškintų, kokia žala sporte yra toleruotina valstybės požiūriu, ir kokia – ne tik netoleruotina, bet ir reikalinga už ją taikyti griežčiausią teisinės atsakomybės rūšį baudžiamąją atsakomybę.

Galima išskirti kelias teises prielaidas pripažinti žalą, kuri yra padaryta sporto varžybų metu, baudžiamąją atsakomybę šalinančia aplinkybe. Pirmiausia, žalos sukėlimas sporte veikiant pagal formalias ir neformalias sporto šakos taisykles lemia tai, kad veika, nors formaliai atitinka baudžiamajame įstatyme įtvirtintą nusikaltimo sudėtį, nėra pavojinga. Tai atitinka baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių sampratą. Pavojingumo nebuvimą sporto varžybose atliekamuose veiksmuose, kuriais sukelia žala kitiems asmenims, lemia asmens sutikimas dalyvauti tam tikros sporto šakos varžybose ar jas stebėti. Visgi, vienas iš sporto principų, įtvirtintų Sporto įstatymo 3 straipsnyje, yra asmenų laisvo apsisprendimo ir pasirinkimo principas, kurio viena iš sudėtinių dalių yra asmenų teisė laisvai pasirinkti fizinės veiklos formas ir sporto šakas, užsiimti tokia sporto veikla, kurios nedraudžia įstatymai. Asmuo dalyvaudamas sporto varžybose ar jas stebėdamas suvokia, jog varžybų metu gali būti padaryta žala jo sveikatai, turtui, galima grėsmė gyvybei, priklausomai nuo konkrečios sporto šakos specifikos, ir tokią riziką prisiima. Į priimamos rizikos ribas patenka ir galimi sporto taisyklių pažeidimai, kurių asmuo gali tikėtis ir dėl jų patirti žalą, tačiau neturėtų būti įtraukiami šiurkštūs taisyklių pažeidimai, taip pat veiksmai, kuriais siekiama žalą sukelti ar sąmoningai leidžiama jai atsirasti. Todėl sutikimo ribos priklauso ir nuo pačios sporto šakos specifikos ir pavojingumo. Pavyzdžiui, šachmatų varžybose rizika varžovui patirti sveikatos sutrikdymą dėl veiksmų, atitinkančių sporto taisykles, realiai neegzistuoja, todėl teigti, kad jis sutiko su tokia rizika, prieštarauja protingumo principui. Tuo tarpu,

dalyvaudamas automobilių sporto varžybose asmuo suvokia šios sporto šakos pavojingumą, galimus padarinius, kurie kraštutiniu atveju gali pasireikšti net gyvybės netekimu.

Tokie teiginiai gali būti kildinami iš Sporto įstatymo nuostatų dėl dalyvių ir žiūrovų pareigos laikytis organizatoriaus nustatytų saugumo reikalavimų ir draudimų, nurodytų sporto renginio saugumo taisyklėse, su kuriomis dalyviams ir žiūrovams turi būti sudaryta galimybė susipažinti.¹⁶ Žinoma, tai nepaneigia organizatorių pareigos užtikrinti dalyvių ir žiūrovų saugumą ir neatleidžia jų nuo teisinės atsakomybės žalos atveju, kaip aptarta praeitoje darbo dalyje. Tai iš esmės gali būti prilyginama nukentėjusiojo sutikimui kaip baudžiamąją atsakomybę šalinančiai aplinkybei. Tačiau, kaip analizuota anksčiau, nukentėjusiojo sutikimas dėl jam daromos žalos nėra absoliutus. Pagal dabartinę baudžiamosios teisės sistemą nukentėjusiojo sutikimas galimas tik dėl fizinio skausmo sukėlimo ar nežymaus sveikatos sutrikdymo, nesunkaus sveikatos sutrikdymo dėl neatsargumo, turto sunaikinimo ar sugadinimo dėl neatsargumo, taip pat, kai kurių kitų nusikalstamų veikų, kaip aptarta pirmoje darbo dalyje. Teisinio pagrindo asmeniui netaikyti baudžiamosios atsakomybės dėl kitų nusikalstamų veikų, esant nukentėjusiojo sutikimui, nėra. Tačiau vertėtų pasvarstyti, ar baudžiamosios atsakomybės taikymas dėl kitų baudžiamajame įstatyme numatytų padarinių, tokių kaip sunkus sveikatos sutrikdymas dėl neatsargumo, neatsargus gyvybės atėmimas, nesunkus sveikatos sutrikdymas dėl neatsargumo dviem ar daugiau žmonių, kilusių sporto varžybų metu, neprieštarautų *ultima ratio* principui dėl sporto kaip fiziškai aktyvios veiklos konkurencingo pobūdžio. Tai plačiau analizuojama kitame šios dalies skyriuje.

Antra, kaip parodė baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių sistemos analizė, Lietuvos teisėje nėra nuostatų, pagal kurias sporto varžybų metu dalyvių padaryta žala galėtų būti universaliai pripažįstama baudžiamąją atsakomybę šalinančia aplinkybe. Šią aplinkybę galima konstatuoti remiantis bendraisiais teisės principais (protingumo, proporcingumo, teisingumo) ir teisės sistemos analize. Tačiau toks konkretumo nebuvimas lemia didelį teisinį neaiškumą sporto reguliavime. Sporto santykiai įstatyminiu lygmeniu yra reguliuojami Sporto įstatymu, tačiau nuostatos dėl baudžiamosios atsakomybės šalinimo dėl žalos, kuri yra padaryta sporto varžybų metu, turėtų būti

¹⁶ Sporto įstatymo 15 straipsnio 7 dalyje nurodyta: „Prieš sporto renginį dalyviams ir žiūrovams turi būti sudaryta galimybė susipažinti su tokių renginių saugumo taisyklėmis. Organizatorius dalyvius ir žiūrovus informuoti apie saugaus elgesio sporto renginio metu reikalavimus gali viena ar keliomis informavimo formomis: spausdintinėje medžiagoje, internetinėje erdvėje, įvairiais išpėjamaisiais ženklais sporto renginio vietoje. Organizatorius gali taikyti papildomas dalyvių ir žiūrovų informavimo formas.“ To paties straipsnio 9 dalyje įtvirtinta: „Dalyviai ir žiūrovai turi laikytis organizatoriaus nustatytų saugumo reikalavimų ir draudimų, nurodytų sporto renginio saugumo taisyklėse.“

įtvirtintos Baudžiamojo kodekso bendrojoje dalyje. Tokį pasiūlymą lemia kelios priežastys:

1. Baudžiamojo kodekso paskirtis yra apibrėžti, kokios veikos yra nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, bei jas uždrausti (Baudžiamojo kodekso 1 straipsnio 2 dalies 1 punktas). Ši paskirtis atspindi principo *nullum crimen sine lege* esmę – veika nėra nusikaltimas, jei ji nėra uždrausta baudžiamuoju įstatymu. Būdas įgyvendinti šią Baudžiamojo kodekso paskirtį yra apibrėžti, kokios veikos, nors jos formaliai ir atitinka baudžiamajame įstatyme įtvirtintas veikų sudėtis, nėra laikomos nusikalstamomis dėl priežasčių, kurios bendrai daro tokio pobūdžio veikas nepavojingas, t. y. įtvirtinant baudžiamąją atsakomybę šalinančias aplinkybes. Todėl siūlomos aplinkybės įtvirtinimas Baudžiamajame kodekse geriausiai tiktų į baudžiamosios teisės kaip kodifikuotos teisės šakos sistemą.
2. Žvelgiant iš baudžiamojo proceso perspektyvos, pagrindu atsisakyti pradėti arba nutraukti baudžiamąjį procesą yra Baudžiamojo kodekso V skyriuje numatyta baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė (Baudžiamojo proceso kodeksas, 2002). Taigi tik Baudžiamajame kodekse įtvirtintos baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės yra absoliučiu pagrindu nevykdyti baudžiamojo persekiojimo, kad asmuo nepatirtų jokių teisių ir laisvių suvaržymų, siejamų su baudžiamuoju persekiojimu. Aplinkybės įtvirtinimas kitur nei Baudžiamojo kodekso V skyriuje nesuteiktų subjektams, kuriems taikytina nagrinėjama aplinkybė, reikiamos procesinės apsaugos.
3. Tačiau svarbiausia tai, kad analizuojama aplinkybė nepanaikina kitų teisinės atsakomybės rūšių nei baudžiamoji atsakomybė. Kalbant apie teisinės atsakomybės šalinimą dėl aplinkybės, kad žala padaryta sporto varžybų metu, kalbama išimtinai apie baudžiamosios atsakomybės šalinimą. Sporto varžybų metu kilusios žalos atveju asmeniui taikytina civilinė deliktinė atsakomybė, o už atitinkamus taisyklių ir varžybas reglamentuojančių dokumentų pažeidimus galima drausminė atsakomybė. Siūlomos aplinkybės įtvirtinimas Sporto įstatyme, kur reguliuojami sporto teisiniai santykiai, netiktų į baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių sistemą, kadangi baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės, įtvirtintos kituose įstatymuose nei Baudžiamasis kodeksas, nėra išimtinai susietos su baudžiamąja atsakomybe. Pavyzdžiui, Kraujo donorystės įstatyme nustatytos kraujo donorystės teisėtumo sąlygos, kurios daro šią veiklą visapusiškai teisėtą, tuo tarpu žalos padarymas sporto varžybų metu nebūtinai gali būti pripažintas teisėtu ir neužtraukiančiu civilinės

ar drausminės atsakomybės, kuri galėtų būti taikoma net esant baudžiamąją atsakomybę šalinančiai aplinkybei. Sporto teisiniuose santykiuose šis teisinės atsakomybės rūšių atskyrimas yra būtinas. Esant poreikiui atskirti šias teisinės atsakomybės rūšis neišvengiamai vartojamos sąvokos, kurios turi būti suprantamos būtent taip, kaip jos vartojamos baudžiamojoje teisėje, pavyzdžiui, apibūdinant kaltę ir jos formas, atsakingą subjektą, taip pat, padarinius. Todėl siekiant teisinio aiškumo ir nuoseklumo tinkamiausias variantas yra įtvirtinti baudžiamąją atsakomybę šalinančią aplinkybę dėl sporto varžybų metu padarytos žalos Baudžiamajame kodekse.

4. Sporto varžybų metu padarytos žalos kaip baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės taikymo apimtis nusikalstamų veikų atžvilgiu priklausytų ne tik nuo baudžiamojo įstatymo nuostatų, bet ir nuo sporto šakos specifikos. Atsižvelgiant į leidžiamus sportinius veiksmus gali skirtis atskirose sporto šakose toleruojamos žalos lygis, kuris pavojingose sporto šakose bus žymiai didesnis nei mažai pavojingose. Nepriklausomai nuo nusikalstamos veikos, kurios požymiai formaliai matomi veikoje, kriterijai atskirti kriminalinius veiksmus nuo nebaustinių išliktų tie patys. Todėl logiška siūlomą baudžiamąją atsakomybę šalinančią aplinkybę įtvirtinti Baudžiamojo kodekso bendrosios dalies V skyriuje prie kitų baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių, o ne Baudžiamojo kodekso specialiojoje dalyje prie atskirų nusikalstamų veikų. Pagal savo pobūdį sporto varžybų metu padaryta žala kaip baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė labiausiai panaši į pateisinamą profesinę ar ūkinę riziką (Baudžiamojo kodekso 34 straipsnis). Kaip jau aptarta, netgi buvo siūlymų šią aplinkybę taikyti sportinei veiklai. Sporto varžybos vienu atžvilgiu yra labiau konkretizuota, kitu atžvilgiu – platesnė kategorija nei profesinė veikla. Todėl tinkamiausi vieta siūlomai aplinkybei būtų Baudžiamojo kodekso 34¹ straipsnis. Taip būtų palaikomas Baudžiamojo kodekso sistemiškumas ir nuoseklumas.

Trečia prielaida pripažinti aplinkybę, kad žala padaryta sporto varžybų metu, baudžiamąją atsakomybę šalinančia yra sporto teisės sistema ir joje egzistuojančios poveikio priemonės bei jų taikymo mechanizmai asmenims, pažeidžiantiems sporto teisės (įskaitant sporto taisykles) reikalavimus ir užsiimantiems nesportišku elgesiu. Sportas yra tradiciškai nepriklausoma ir autonomiška teisės šaka, į kurią nacionalinės ir tarptautinės jurisdikcijos kišasi ribotai (Europos Taryba, 2020). Tai lemia sporto reguliavimo

ypatumi, kiekvienos sporto šakos individualus reguliavimas ir išskirtinė organizacinė sistema.

Kaip buvo aptarta darbe, už sporto šakos taisyklių pažeidimus asmeniui taikoma drausminė atsakomybė, numatyta pačiose taisyklėse, sporto šakų federacijų etikos kodeksuose ar varžybų nuostatose. Šiuose dokumentuose numatytos poveikio priemonės – įspėjimai, piniginės baudos, pašalinimai iš varžybų ar turnyrų, draudimas dalyvauti varžybose tam tikrą laiką, pasiekimų atšaukimas ir pan. Jas skiria drausminiai organai, kurie specializuojasi ne tik sporto srityje, bet ir konkrečioje sporto šakoje, todėl gerai išmano tos sporto šakos taisykles ir tradicijas, kitaip nei bendrosios kompetencijos teismai. Drausminių organų sprendimai subjektams yra privalomi, sudarytos apeliacijos galimybės pačioje sporto šakos sistemoje.

Sportinėje veikloje dalyvauti norintiems asmenims drausminė atsakomybė, kuri daro tiesioginę įtaką jų sportinei veiklai, yra efektyvi tiek bendrosios, tiek specialiosios prevencijos funkcijoms įgyvendinti būtent sporto srityje. Vienas iš *ultima ratio* principo sudėties elementų yra „alternatyvių poveikio priemonių nepageidaujamam elgesiui uždrausti kitose teisės šakose“ nebuvimas (Dambrauskienė, 2015, p. 129-130). Todėl baudžiamosios atsakomybės taikymas už bet kokius (visus) taisyklių pažeidimus, kurie sukelia baudžiamajame įstatyme numatytus padarinius, būtų perteklinis ir todėl neatitinkantis pagrindinių baudžiamosios teisės principų. Tai viso labo nereikia, kad baudžiamoji justicija visai negali kištis į sportinę veiklą, jei sporte dalyvaujančių asmenų veikose yra nusikalstamų veikų požymių. Todėl yra tikslinga išanalizuoti, kur turėtų egzistuoti riba tarp sporto organizacijų (federacijų) autonomijos ir baudžiamosios jurisdikcijos, t. y. sporto varžybų metu padarytos žalos kaip baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės ribas ir sąlygas.

Apibendrinant, perteklinis baudžiamosios teisės taikymas sporto srityje reikštų bendrųjų teisės principų pažeidimą, kadangi būtų kriminalizuojamos veikos, nepasižyminčios pavojingumu arba nepakankamu pavojingumo laipsniu, taip pat pažeidžiamos sporto kaip nepriklausomos ir autonomiškos srities tradicijos, o kategoriška valstybės pozicija dėl sporto veiklos kriminalizavimo galėtų lemti Konstitucinės pareigos skatinti visuomenės kūno kultūrą ir remti sportą pažeidimą. Baudžiamosios atsakomybės taikymo sporto srityje ribas galima nubrėžti įtvirtinant savarankišką baudžiamąją atsakomybę šalinančią aplinkybę – sporto varžybų metu padaryta žala. Tokia aplinkybė pagal baudžiamosios teisės sistemą turėtų būti įtvirtinta Baudžiamojo kodekso bendrosios dalies V skyriuje „Baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės“ įterpiant 34¹ straipsnį.

3.2. Sporto varžybų metu padarytos žalos kaip baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės apimtis ir sąlygos

Ginčo dėl to, ar valstybė toleruoja tam tikro lygio žalos sukėlimą vykdant sportinę veiką iš esmės nėra. Sudėtingesnis klausimas yra, kokio lygio ir koku būdu sukelta žala toleruojama. Tam įtakos turi oficialių sporto varžybų teisėtumas, žalą padarę subjektai, žalos padarymo laikas, kaltės forma, taip pat sporto šakos specifika ir joje leidžiami žalos padarymo būdai.

Vienas iš kriterijų yra susijęs su sporto varžybų organizavimo leistinumu. Žala galėtų būti pateisinama baudžiamosios teisės kontekste tik tuomet, kai ji padaroma teisėtai suorganizuotose oficialiose sporto varžybose. Skirtingose sporto šakose nustatyti skirtingi reikalavimai sporto varžyboms organizuoti, priklausomai nuo jų pobūdžio, vietos, naudojamos technikos ir pan. Griežčiausi reikalavimai sporto varžybų organizavimui keliama technika sporto šakose, kadangi organizuojant šių sporto šakų varžybas reikalingas nacionalinės ir (ar) tarptautinės tos sporto šakos federacijos leidimas. Organizatoriaus licencijas, suteikiančias vykdyti automobilių sporto varžybas Lietuvoje, išduoda LASF, kurią FIA pripažino, kaip vienintelį automobilių sporto valdžios organą Lietuvos Respublikos teritorijoje. Bet kokios automobilių sporto varžybos, vykdomos be LASF išduotos licencijos, Lietuvoje laikomos neteisėtomis. Pavyzdžiui, drifto varžybos iki 2013 m., kai jos buvo įtrauktas į automobilių sporto šakos sudėtį, nepriklausė LASF ir todėl drifto varžybos Lietuvoje buvo draudžiamos.

2009 m. drifto varžybų dalyvis buvo pripažintas kaltu padaręs nesunkų sveikatos sutrikdymą dėl neatsargumo dviem ar daugiau žmonių remiantis būtent šia aplinkybe. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Šioje byloje atsakomybė taikyta tiek organizatoriui, tiek dalyviui, tačiau kasacinės instancijos teisme buvo nagrinėti tik dalyvio baudžiamosios atsakomybės klausimai. Teisėtai organizuojamose varžybose, jei nustatomas faktas, kad nebuvo užtikrintas žiūrovų saugumas, atsakomybė turėtų būti taikoma organizatoriui. Tačiau šioje byloje nustatytas faktas, jog dalyvis suvokė drifto varžybų neteisėtumą ir todėl situacija, kai dalyvis neįvertino automobilio techninių galimybių, padangų nusidėvėjimo, automobilio nesuvaldė ir šis slysdamas išvažiavo už trasos lėtėjimo zonos ribų ir partrenkė šalia trasos stovėjusius žiūrovus, vertinamas kaip nesunkus sveikatos sutrikdymas dėl neatsargumo, patenkantis į baudžiamosios justicijos ribas. Varžybų teisėtumas gali garantuoti tai, kad varžybos vykdomos pagal iš anksto patvirtintus nuostatus (yra oficialios), imtasi saugumo užtikrinimo priemonių, būtinų konkrečios

sporto šakos varžyboms. Taigi varžybų teisėtumas yra vienas pagrindinių kriterijų nustatant analizuojamos baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės apimtį.

Kitas kriterijus kurį reikia aptarti, yra subjektai, kurių atžvilgiu baudžiamoji atsakomybė galėtų būti šalinama dėl to, kad jie baudžiamajame įstatyme numatytą žalą padarė oficialių sporto varžybų metu. Pagal pateiktą Lietuvos teismų praktiką neabejotina, kad žiūrovų brutalus, smurtinis elgesys nėra toleruojamas valstybės ir už baudžiamąjo įstatymo pažeidimus jiems taikoma baudžiamoji atsakomybė. Žiūrovų smurtas, riaušės gali būti įvardyti išoriniu smurtu sporte, kuris kitaip nei vidinis smurtas tarp sporto dalyvių, negali būti pagrindu šalinti baudžiamąją atsakomybę (Žaskaitė, 2010, p. 145-146). Kadangi organizatoriai pagal įstatyminių sporto varžybų reguliavimą yra atsakingi už dalyvių ir žiūrovų saugumą, sąmoningai neįvykdžius šios pareigos nėra pagrindo šalinti baudžiamosios atsakomybės dėl žalos, kuri kilo organizuojamų sporto varžybų metu. Toks veikimas kelia grėsmę asmenų, siekiančių dalyvauti ar stebėti sporto varžybas saugumui ir todėl yra pavojingas ir pagal savo esmę neatitinka baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių sampratos. Visgi tokiose bylose turėtų būti įrodoma organizatorių kaltė ir priežastinis ryšys, kad kilusią žalą lėmė būtent organizatorių, o ne dalyvių ar žiūrovų veiksmai. Pagal analizuotą teismų praktiką matyti, kad kaltės ir priežastinio ryšio įrodymas nėra paprastas ir priežastinis ryšys gali būti paneigtas pačių žiūrovų (ar dalyvių) veiksmais, kuriais jie pažeidžia organizatoriaus nustatytas saugumo taisykles.

Asmenys, kurie tam tikrais atvejais darydami žalą kitiems asmenims, veikia teisėtai yra sporto varžybų dalyviai. Tam tikro lygio žala kitiems asmenims gali būti sudėtinė sporto dalis, esminis sporto šakos požymis (pavyzdžiui, bokse, kur tikslas yra sužeisti varžovą, kad jis nebegalėtų tęsti kovos; dažnai pavyzdžiu minimas ledo ritulys, kur priešingų komandų grumtynės yra įprastas ir toleruojamas reiškiny, laikomas šios sporto šakos tradicija) arba šalutinis sporto veiklos poveikis (pavyzdžiui, smūgiuojamu tinklinio kamuoliu sužalojamas priešininkų komandos žaidėjas). Būtent dalyviai veikdami taisyklių leidžiamais būdais, gali tiesiogiai padaryti žalą baudžiamąjo įstatymo saugomoms vertybėms. Dalyvių veikimas, kuris neprieštarauja sporto šakos taisyklėms, neabejotinai prisideda prie sporto šakos puoselėjimo, populiarinimo ir sporte iškeliamų vertybių palaikymo, todėl nėra pavojingas baudžiamąjo įstatymo prasme. Kadangi veikos pavojingumas yra viena iš sąlygų baudžiamajai atsakomybei taikyti, tokie veiksmai nepatenka į baudžiamosios atsakomybės taikymo sritį ir patenka į analizuojamos baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės apimtį.

Žala gali būti toleruojama, kai ji padaroma atliekant sportinius veiksmus – su sporto veikla, rezultatų siekimu ar gerinimu, sąžiningu rungimusi susijusius veiksmus. Tai reiškia, kad toleruojamas veikimas pagal sporto varžybų taisykles ir būtent sporto varžybų metu. Kadangi sportas susideda iš daugybės skirtingų sporto šakų, kurių varžybų pobūdis, varžybų pradžios ir pabaigos momentai gali labai skirtis, nėra tikslinga formuluoti vieningą apibūdinimą, kada sporto varžybos prasideda ir kada pasibaigia. Ką konkrečiu atveju reiškia „sporto varžybų metu“, reiktų išsiaiškinti pagal tos sporto šakos taisykles kaip pagrindinį dokumentą, reguliuojantį varžybų eigą.

Apibrėžimas „sporto varžybų metu“ parodo ne tik veiksmų atlikimo laiką, bet ir vietą ir veiksmų tikslą. Kiekvienos varžybos turi konkrečią jų vykdymo vietą, kurioje atliekami sportiniai veiksmai, susiję su rezultatų siekimu ir sąžiningu rungimusi, – krepšinio aikštelė, automobilių ralio trasa ir pan. Todėl žalą kitiems asmenims sukeliantys veiksmai, atliekami už varžybų vietos ribų, nėra suderinami su sportiniu interesu ir negali būti pateisinami rungimusi sporto varžybose. Pavyzdžiui, jau minėtoje byloje futbolo žaidėjas D. N. buvo išteisintas neįrodžius kaltės dėl priešininkų komandos žaidėjui J. B. sukeltos žalos. Toje pačioje byloje buvo nagrinėtas dar vienas incidentas: po susistumdymo futbolo aikštėje J. B. priėjo prie D. N., atsisėdusio ant atsarginių suolelio, ir sudavė jam kumščiu į veidą, tokiais veiksmais sukeldamas fizinį skausmą. Teismo teigimu, tokiais veiksmais J. B. siekė *„varžybų metu kilusį žaidybinį konfliktą perkelti už aikštelės ribų bei jį toliau tęsti.“* Tokie J. B. veiksmai buvo vertinami kaip nusikalstami, jis veikdamas tiesiogine tyčia sukėlė D. N. fizinį skausmą ir padarė nusikaltimą, numatytą Baudžiamojo kodekso 140 straipsnio 1 dalyje (Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Kadangi fizinį skausmą sukėlę veiksmai buvo atlikti už aikštelės ribų, teismai vienareikšmiškai konstatavo nusikalstamos veikos padarymą. Ne sporto varžybų metu ir už sporto varžybų vietos ribų naudojamas smurtas priskiriamas kriminalinio smurto kategorijai. Žinoma, vietos kriterijus neturėtų būti kategoriškas ir griežtas. Pavyzdžiui, tai, kad iš beisbolo aikštelės išskridęs kamuoliukas pataiko į žiūrovą, nepašalina aplinkybės, kad nesunkus sveikatos sutrikdymas žiūrovui, buvusiam už aikštelės ribų, padarytas sporto varžybų metu.

Mėgėjiškų krepšinio varžybų dalyvis baudžiamojoje byloje buvo pripažintas kaltu padaręs viešosios tvarkos sutrikdymą, kai kilus konfliktui tarp jo komandos žaidėjų ir priešininkų komandos trenerio (nukentėjusiojo) kartu su kitais asmenimis panaudojo prieš nukentėjusįjį smurtinius veiksmus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Smurtiniai veiksmai

nukreipti prieš komandos trenerį akivaizdžiai nesuderinami su sportinių veiksmų pagal krepšinio taisyklės atlikimu. Todėl nėra abejonės, kad tai yra šiurkštus krepšinio taisyklių pažeidimas, kuriuo taip pat pažeistas baudžiamasis įstatymas. Todėl kiekvienu konkrečiu atveju vertėtų įvertinti atliktų veiksmų pobūdį – ar veiksmai buvo sportiniai, susiję su sąžiningu rungimusi. Tik tokie veiksmai galėtų pateisinti baudžiamajame įstatyme numatytos žalos padarymą kitiems asmenims.

Kaip buvo minėta ne kartą anksčiau, į baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės ribas gali patekti veikimas, kuriuo nepažeidžiamos sporto šakos taisyklės. Tačiau svarbu įvertinti, ar bet koks taisyklių pažeidimas, sukėlęs baudžiamajame įstatyme numatytus padarinius, gali būti vertinamas kaip nusikalstama veika. Tam tikras smurto lygis yra toleruojamas sporte, atsižvelgiant į kiekvienos sporto šakos ypatumus. Taip pat, ir neatsargūs taisyklių pažeidimai gali lemti nusikalstamus padarinius. Visgi ne bet koks taisyklių pažeidimas turėtų perkelti panaudotą jėgą į kriminalinio smurto kategoriją, jei buvo sukelti baudžiamajame įstatyme numatyti padariniai. Visi užfiksuoti taisyklių pažeidimai yra sankcionuojami pačioje sporto sistemoje taikant drausmines priemones. Tiek už neatsargius, tiek už tyčinius taisyklių pažeidimus sporto varžybų dalyviai atsako drausmine tvarka.

Neatsargi kaltės forma pagal bendrą praktiką yra suprantama ir laikoma mažiau pavojinga nei tyčia. Asmuo veikdamas neatsargiai nenumato padarinių, nors turėjo juos numatyti, arba lengvabūdiškai tikisi jų išvengti. Tokio asmens veiksmuose nėra valios nukreiptos į padarinių atsiradimą, veikdamas nusikalstamu pasitikėjimus asmuo siekia, kad žalingų padarinių nebūtų, jie yra nepageidaujamas asmens veiklos rezultatas. Asmuo sporto varžybose veikia vedamas sportinių interesų, sportinių tikslų ir sąžiningo rungimosi. Tai lemia, kad neatsargūs sporto taisyklių pažeidimai, kuriais padaroma žala, neturi didelio pavojingumo. Taip pat, už šiuos pažeidimus taikoma drausminė atsakomybė, galimas žalos atlyginimas civiline tvarka. Todėl baudžiamosios atsakomybės taikymas dėl neatsargiai padarytos žalos, nors veiksmai ir peržengė sporto taisyklių ribas, paprastai nėra tokio pavojingumo lygio, kad už juos turėtų būti taikoma baudžiamoji atsakomybė. Visgi net ir neatsargūs šiurkštūs taisyklių pažeidimas gali sukelti skaudžius padarinius. Todėl šiurkštus taisyklių pažeidimas, nepriklausomai ar jis padarytas tyčia, ar dėl neatsargumo, galėtų būti pagrindu netaikyti baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės.

Tuo tarpu valingi, tyčiniai taisyklių pažeidimai, taip pat ne visada turėtų būti kriminalizuojami, jei tik padaryta žala, numatyta baudžiamajame įstatyme. Šiuo atveju reikėtų įvertinti, kokia buvo kaltininko kaltės forma padarinių atžvilgiu. Kaip jau buvo

rašyta, asmuo dalyvaudamas ar stebėdamas sportą sutinka su tam tikra rizika, kurios lygis priklauso nuo konkrečios sporto šakos. Sutikdamas su tam tikra rizika žalai varžybų dalyvis ar žiūrovas sutinka su šia žala kaip šalutiniu poveikiu dėl varžybų dalyvio veiksmų, susijusių su sportiniu interesu, o ne tiesiogiai prieš jį nukreiptos agresijos išraiška. Kitaip tariant, tyčia sukeliamą žalą baudžiamojo įstatymo saugomiems interesams, daro niekinį nukentėjusiojo sutikimą tokios žalos rizikai. Bendrosios teisės tradicijos valstybių (Kanados, Didžiosios Britanijos) teismai laikosi pozicijos, kad tyčiniai sveikatos sužalojimai negali būti pateisinti nukentėjusiojo sutikimu (R v. Jobidon, 1991; Johnson v. Webb, 2001 cit. Žalnierius, Gutauskas, 2014, p. 898). Tyčia padarinių atžvilgiu sporte daro žalą keliančius veiksmus pavojingus ir dėl to nusikalstamus.

Tiesa, yra sporto šakų, kuriuose varžovo sužalojimas sudaro esminį tos sporto šakos požymį, pavyzdžiui, boksas. Bokse žala varžovui leistina, nes tai yra esminis šios sporto šakos požymis, ir jos leistinumą apibrėžia ne padaromos žalos dydis, o atliekamų veiksmų leistinumas. Bokso taisyklėse numatyta, kokie smūgiai yra draudžiami ir už draudžiamų smūgių naudojimą numatytos drausminės priemonės. Smurto naudojimo bokse pirminis tikslas yra pergalė varžybose, jis pasiekiamas smūgiuojant priešininkui, ko neišvengiamas rezultatas yra žala jo sveikatai. Todėl sunku būtų pagrįsti, kad boksininkas veikia neatsargia kaltės forma. Tačiau toks veikimas yra leidžiamas bokso taisyklių, ir kol jos nėra pažeidžiamos, nepatenka į kriminalinio smurto kategoriją. Todėl net ir vertinant asmens kaltę, reikia atsižvelgti į sporto šakos specifiką, ir vertinti ar asmuo veikė taisyklių ribose, o mažareikšmiai taisyklių pažeidimai neturėtų būti pretekstu kriminalizuoti sportą. Kiekvienu atveju vertėtų įvertinti, ar asmuo veikė tyčia siekdamas padaryti žalą kitam asmeniui ne dėl sportinių interesų, o vedamas kitų motyvų ar tikslų – keršto, neapykantos dėl rasės, tikėjimo ar pan. Toks veikimas pažeidžiant sporto šakos taisykles būtų pakankamai pavojingas baudžiamojo įstatymo prasme, kad už jį būtų galima taikyti baudžiamąją atsakomybę nepažeidžiant *ultima ratio* principo.

Grįžtant prie M. Smith pateikto kriminalinio smurto apibrėžimo, į šią kategoriją jis priskiria tik tokį jėgos panaudojimą, kuris aiškiai pažeidžia formalias ir neformalias sporto šakos taisykles. Taigi į baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės apimtį nepatenka sporto varžybų metu padaryta žala, kai ji padaroma šiukščiau pažeidžiant formalias ir neformalias sporto šakos taisykles, ir nustatoma asmens tyčia šios žalos atžvilgiu. Kas yra šiurkštus sporto šakos taisyklių pažeidimas baudžiamajame procese turėtų būti nustatoma vadovaujantis pačiomis sporto šakos taisyklėmis ir tradicijomis, prireikus galėtų būti teikiama specialisto išvada, taip pat, atsižvelgiant į sporto dalyvių atsargumo pareigos (angl. *duty of care*) laikymąsi. Bendrosios teisės tradicijos teismų

praktikoje atsargumo pareiga, kurios turinys priklauso nuo sporto šakos specifikos, pažymima kaip turinti esminę reikšmę sporto santykių dalyvių teisinei atsakomybei (Healey, 2005, p. 102, Gardiner *et al.*, 2012, p. 502).

Taigi į baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės apimtį galėtų patekti sporto varžybų metu dalyvio padaryta žala, jei ji padaryta oficialiose varžybose, suorganizuotose pagal sporto šakoje nustatytą tvarką, asmeniui veikiant pagal formalias tarptautinės arba nacionalinės sporto federacijos patvirtintas ir (ar) neformalias sporto šakos taisykles ir nepadarant tyčinės žalos, kuri išeitų už leistinų toje sporto šakoje ribų. Šiurkštūs sporto šakos taisyklių pažeidimai arba tyčia sukeliama žala kitiems asmenims gali nepatekti į baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės apimtį.

Taigi, baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė dėl žalos padarymo oficialių sporto varžybų metu dėl sporto teisės ir baudžiamosios teisės nuoseklumo bei sistemiškumo palaikymo ir teisinio aiškumo sporto santykiuose įvedimo galėtų būti įtvirtinta Baudžiamojo kodekso bendrojoje dalyje. Nuostatos dėl baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės sporto varžybose padarytai žalai galėtų būti įtvirtintos V skyriuje greta kitų baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių, o konkrečiai 34¹ straipsnyje. Jose turėtų būti nurodyta, kad nusikalstama nelaikoma asmeniui padaryta žala, jei ji padaryta sporto varžybų dalyvio, veikiančio sportiniais tikslais teisėtai suorganizuotų oficialių sporto varžybų metu, pagal sporto federacijos ir viešosios valdžios subjektų nustatytą tvarką, laikydamasis sporto šakos tarptautinės ar nacionalinės federacijos patvirtintų taisyklių ir (ar) sporto šakos tradicijų. Už veiksmus, kuriais šiurkščiai pažeidžiamos tarptautinės ar nacionalinės federacijos patvirtintos sporto šakos taisyklės ir (ar) sporto šakos tradicijos, arba tyčia padaroma žala baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms, varžybų dalyvis gali atsakyti pagal baudžiamąjį įstatymą.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių institutas padeda įgyvendinti Baudžiamojo kodekso paskirtį nubrėžiant baudžiamosios atsakomybės ribas, kad asmenys padarę veikas, kurios pagal bendrus požymius laikomos nepavojingomis baudžiamojo įstatymo prasme ir (ar) socialiai naudingomis, nepatirtų su baudžiamuoju procesu susijusių suvaržymų ir baudžiamosios atsakomybės taikymo. Šis savarankiškas baudžiamosios teisės bendrosios dalies institutas siejamas būtent su pavojingumo nebuvimu asmens veikoje, kuri formaliai atitinka nusikalstamos veikos sudėties požymius.
2. Aplinkybė, kad žala baudžiamojo įstatymo saugomiems interesams padaryta atliekant sportinius veiksmus sporto varžybose, pašalina šios veikos pavojingumą visuomenei ir priešingumą baudžiamajai teisei, todėl atitinka baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių sampratą.
3. Pateisinama profesinė ar ūkinė rizika ir nukentėjusiojo sutikimas ribota apimtimi pateisina sporto varžybų metu padarytą žalą, tačiau nė viena Lietuvos baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių sistemos aplinkybė nėra tinkama universaliai taikyti visoje sporto srityje. Tai lemia spragą šioje sistemoje ir todėl tikslinga aplinkybę, kad žala padaryta sporto varžybų metu, įtvirtinti Lietuvos teisėje kaip savarankišką baudžiamąją atsakomybę šalinančią aplinkybę.
4. Baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių kontekste yra reikšminga sporto varžybų metu padaryta žala, kurios priežastis yra varžybų metu atliekami sportiniai veiksmai. Už sporto šakos taisyklių, varžybų saugumo taisyklių ar etikos normų pažeidimus sporto varžybų subjektams taikoma *inter alia* drausminė atsakomybė. Todėl baudžiamosios atsakomybės taikymas už bet kokius sporto taisyklių pažeidimus prieštarautų *ultima ratio* principui.
5. Sporto varžybų metu padaryta žala galėtų būti pripažįstama baudžiamąją atsakomybę šalinančia aplinkybe Lietuvos teisės sistemoje, jei 1) žala padaryta oficialiose sporto varžybose, 2) dėl varžybų dalyvio kaltės, 3) jam per sporto varžybas, kaip jas apibrėžia sporto šakos taisyklės, atliekant sportinius veiksmus.
6. Sporto varžybų metu padarytos žalos leistinumo pagal baudžiamąjį įstatymą ribų peržengimu galėtų būti laikomi veiksmai, kuriais šiurkščiai pažeidžiamos sporto šakos taisyklės ir (ar) tradicijos arba tyčia padaroma žala kitiems asmenims.

7. Siūloma pildyti Baudžiamojo kodekso V skyrių 34¹ straipsniu „Sporto varžybos“ įtvirtinant jame baudžiamąją atsakomybę šalinančią aplinkybę dėl sporto varžybų metu padarytos žalos ir ją išdėstyti taip:

„34¹ straipsnis. Sporto varžybos

1. Asmuo, kuris dalyvaudamas oficialiose sporto varžybose padarė žalos, neatsako pagal šį kodeksą, jeigu žala padaryta tų sporto varžybų metu jam atliekant atitinkamai sporto šakai būdingus sportinius veiksmus.
2. Asmuo gali atsakyti pagal baudžiamąją įstatymą už tyčia oficialiose sporto varžybose padarytą žalą arba kai jo veiksmai yra šiurkštus sporto taisyklių ir (ar) tradicijų pažeidimas.“

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Nacionaliniai norminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). Valstybės žinios, 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). Valstybės žinios, 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). Valstybės žinios, 89-2741.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). Valstybės žinios, 37-1341.
5. Lietuvos Respublikos sporto įstatymas (1995). Valstybės žinios, 9-215.
6. Lietuvos Respublikos kraujo donorystės įstatymas (1996). Valstybės žinios, 115-2666.
7. Lietuvos Respublikos žmogaus audinių, ląstelių, organų donorystės ir transplantacijos įstatymas (1996). Valstybės žinios, 116-2696.

Tarptautiniai teisės aktai

8. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). Valstybės žinios, 40-987.
9. Ministrų komiteto rekomendacija valstybėms narėms dėl peržiūrėtos Europos sporto chartijos, Europos Taryba (2001). R (92) 14 REV.
10. Europos Komisijos 2007 m. liepos 11 d. Baltoji knyga - Baltoji knyga dėl sporto. KOM/2007/0391 galutinis.
11. International Olympic Committee (2020). *Olympic Charter in force as from 17 July 2020*.

Kiti teisės aktai

12. Lietuvos krepšinio federacijos Vykdomojo komiteto 2009 m. kovo 17 d. sprendimas Nr. 01-10 „Dėl Lietuvos krepšinio federacijos varžybų ir kitų renginių organizavimo saugumo taisyklių patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <https://www.krepsinionamai.lt/wp-content/uploads/2016/11/LKF-varzybu-ir-kitu-renginiu-organizavimo-saugumo-taisykles-2009.pdf> [žiūrėta 2021 m. kovo 19 d.].
13. Vilniaus miesto savivaldybės tarybos 2011 m. lapkričio 23 d. sprendimas Nr. 1-326 „Dėl Tvarkymo ir švaros taisyklių tvirtinimo“. TAR, 01787.
14. Lietuvos krepšinio federacijos Konferencijoje 2016 m. gegužės 31 d. nutarimas Nr. 2016/04-13 „Lietuvos krepšinio federacijos etikos ir drausmės kodeksas“. Prieiga per internetą: <https://www.krepsinionamai.lt/wp->

- [content/uploads/2016/08/LKF_etikos_kodeksas_patvirtintas_20160531.pdf](#) [žiūrėta 2021 m. kovo 19 d.].
15. Lietuvos automobilių sporto federacijos įstatai įregistruoti Juridinių asmenų registre 2019 m. balandžio 4 d. Prieiga per internetą: https://www.lasf.lt/wp-content/uploads/2019/04/LASF-%C4%AESTATAI_2019.pdf [žiūrėta 2021 m. kovo 19 d.].
16. Lietuvos futbolo federacijos 2019 m. balandžio 11 d. vykdomojo posėdžio protokolu Nr. 190 patvirtintas „Lietuvos futbolo federacijos etikos kodeksas“. Prieiga per internetą: <https://lff.lt/files/documents/657/etikos%20kodeksas-patvirtintas-20190411.pdf> [žiūrėta 2021 m. kovo 19 d.].
17. Asociacijos Lietuvos krepšinio lyga valdyboje 2019 m. liepos 15 d. ir Lietuvos krepšinio federacijos vykdomajame komitete 2019 m. rugpjūčio 6 d. patvirtintos „2019-2020 m. „Betsafe – LKL“ čempionato vykdymo nuostatai“. Prieiga per internetą: https://www.lkl.lt/LKL_nuostatai_2019-2020.pdf?v=2 [žiūrėta 2021 m. kovo 19 d.].
18. Lietuvos automobilių sporto federacijos 2021 m. vasario 25 d. Tarybos protokolu Nr. 2021-04 patvirtintas „Lietuvos automobilių sporto kodeksas“. Prieiga per internetą: <https://www.lasf.lt/wp-content/uploads/2021/03/LASK-2021-FINAL.pdf> [žiūrėta 2021 m. kovo 19 d.].
19. Lietuvos automobilių sporto federacijos 2021 m. kovo 10 d. Tarybos protokolu Nr. 2021-05 patvirtintos „Lietuvos automobilių sporto varžybų organizavimo ir vykdymo taisyklės“. Prieiga per internetą: <https://www.lasf.lt/wp-content/uploads/2021/03/LASVOVT-2021-FINAL-update.pdf> [žiūrėta 2021 m. kovo 19 d.].

Specialioji literatūra

20. Abramavičius, A. et al. (2001) *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Trečiasis papildytas leidimas*. Vilnius: Eugrimas.
21. Abramavičius, A. et al. (2004) *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
22. Dambrauskienė, A. (2015) *Ultima ratio* principo samprata. *Teisė*, 97, 116–134.
23. Fedosiuk, O. (2012) Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (*ultima ratio*): teorija ir realybė. *Jurisprudencija*, 19(2), 715–738.
24. Gardiner, S. et al. (2012) *Sports Law: Fourth edition*. London and New York: Taylor & Francis Group.

25. Healey, D. (2005) Sport and the Law. 3rd edition. Sydney: University of New South Wales Press Ltd.
26. Young, K. (2019) Sport, Violence and Society: Second edition. London, New York: Taylor & Francis Group.
27. Kujalis, P. (2002). Baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių samprata. *Jurisprudencija*, 34(26), 58–72.
28. Piesliakas, V. (2007) Baudžiamoji atsakomybė kaip nusikalstamos veikos padarymo teisinis padarinys. *Jurisprudencija*, 8(98), 7–12.
29. Standen, J. (2009) The Manly Sports: The Problematic Use of Criminal Law to Regulate Sports Violence. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, Vol. 99 No. 3, 619-642.
30. Švedas, G. (2012) Veikos kriminalizavimo kriterijai. *Teisė*, 82, 12-25.
31. Švedas, G. et al. (2017) *Baudžiamojo kodekso Bendrosios dalies vientisumo ir naujovių (su)derinimo iššūkiai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
32. Švedas, G. et al. (2019) *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 1 knyga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
33. Žalnierius, L., Gutas, A. (2014) Fizinio smurto sporte baudžiamasis teisinis įvertinimas. *Jurisprudencija*, 21(3), 885–906.

Teismų praktika

34. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 181-6708.
35. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 134-4819.
36. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 88-3475.
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. kovo 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-7-51-942/2020.
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. sausio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-12-1073/2019.
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-341-648/2018.
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-36-689/2018.

41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-454-222/2016.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-164-895/2016.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. kovo 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-171-788/2015.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-507/2014.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-512/2014.
46. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. gegužės 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-38-491/2017.
47. Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2016 m. kovo 3 d. nuosprendis Nr. 1-69-218/2016.
48. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-693-149/2015.

Kiti šaltiniai

49. Blackshaw, I. (2008) Jail Players Who Commit Dangerous Tackles. *The International Sports Law Journal*, 2008/1-2, p. 106-107.
50. Gabartas, R. *Visagino tragedija* [interaktyvus] (modifikuota 2005 m. sausio 31 d.). Prieiga per internetą: <https://kauno.diena.lt/dienrastis/kita/visagino-tragedija-25466> [žiūrėta 2021 m. kovo 19 d.].
51. Lietuvių kalbos institutas (2018) Lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.lkz.lt/> [žiūrėta 2021 m. kovo 19 d.].
52. Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (2015) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://lkiis.lki.lt/dabartinis> [žiūrėta 2021 m. kovo 19 d.].
53. Lietuvos futbolo federacija. Tradicinis gatvės futbolo turnyras subūrė įvairias visuomenės grupes [interaktyvus] (modifikuota 2018 m. spalio 3 d.). Prieiga per internetą: <https://lff.lt/news/5331/tradicinis-gatves-futbolo-turnyras-subure-ivairias-visuomenes-grupes/> [žiūrėta 2021 m. kovo 19 d.].
54. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamentas. *Išvada dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso papildymo 32¹ straipsniu įstatymo projekto* (2016) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e->

seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/d60ebfe0e69311e59b76f36d7fa634f8?positionInSearchResults=2&searchModelUUID=7f0f2a0d-7abd-492c-8019-6253e73ac3d9.

[žiūrėta 2021 m. balandžio 4 d.]

55. Tarptautinių žodžių žodynas (2021) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://tzz.lt> [žiūrėta 2021 m. kovo 19 d.].
56. Teise.pro. *Arnas Paliukėnas: valstybės įsikišimas į sporto ginčus turi būti minimalus* [interaktyvus] (modifikuota 2018 m. lapkričio 22 d.). Prieiga per internetą: <http://www.teise.pro/index.php/2018/10/22/arnas-paliukenas-valstybes-isikisimas-i-sporto-gincus-turi-buti-minimalus/> [žiūrėta 2021 m. kovo 19 d.].

SANTRAUKA

Sporto varžybų metu padaryta žala kaip baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė

Urtė Krikščiūnaitė

Magistro darbe analizuojama sporto varžybų metu padarytos žalos kaip baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės tema, nagrinėjant teisės doktriną šiuo klausimu, atliekant baudžiamojo įstatymo ir sporto santykių reguliavimo vertinimą, analizuojant negausią teismų praktiką dėl sporto varžybų metu padarytos žalos baudžiamojo teisinio vertinimo. Temos esmę atskleidžia veikos pavojingumo kaip būtinos sąlygos baudžiamajai atsakomybei taikyti vertinimas ir *ultima ratio* principo taikymas sporto santykiuose. Sportas yra visuomeniškai naudinga asmenų veikla, kurios dalyviams trūksta teisinio aiškumo dėl teisinės atsakomybės už jų atliekamus veiksmus.

Darbu siekiama atsakyti į klausimą: ar tikslinga Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą pildyti baudžiamąją atsakomybę šalinančia aplinkybe – sporto varžybų metu padaryta žala? Tam atliekama baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių sistemos analizė, sporto varžybų metu padarytos žalos teisinis vertinimas ir pateikiamos jos pripažinimo savarankiška baudžiamąją atsakomybę šalinančia aplinkybe teisėtumo sąlygos. Lietuvos teisėje nesant baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės, kuri galėtų būti universaliai pritaikoma sporto dalyviams varžybų metu sukėlusiams baudžiamajame įstatyme numatytiems padariniams, teikiamas pasiūlymas dėl baudžiamojo įstatymo pildymo. Atskleidus baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių sampratą, atlikus jų sistemos analizę ir įvertinus sporto santykių bei sporto varžybų specifiką, padaromos išvados dėl sporto varžybų metu padarytos žalos pripažinimo baudžiamąją atsakomybę šalinančia aplinkybe Lietuvos teisės sistemoje sąlygų ir šios aplinkybės ribų peržengimo.

SUMMARY

Damage in Sports Competition as a Circumstance Eliminating Criminal Responsibility

Urtė Krikščiūnaitė

An analysis of the damage caused during sports competitions as a circumstance eliminating criminal responsibility is presented in the master thesis. This was done by examining the legal doctrine on the issue, evaluating the criminal law and the regulation of sports relations, analysing the limited case law on criminal damage caused during sports competitions. The core issues of the topic are revealed by the assessment of the gravity of an act as a necessary condition for the application of criminal responsibility and the application of the principle of *ultima ratio* in sports relations. Sport is a socially beneficial activity, and the participants lack legal certainty as to the legal responsibility for their actions.

The aim of the work is to answer the question whether it is necessary to fill the Criminal Code of the Republic of Lithuania with a circumstance eliminating criminal responsibility (damage caused during sports competitions). To achieve this, an analysis of the system of circumstance eliminating criminal responsibility, the legal assessment of the damage caused during sports competitions and the conditions for the legality of its recognition as a separate circumstance eliminating criminal responsibility is performed. A proposal to supplement the criminal law system is made in the absence of a circumstance eliminating criminal responsibility in Lithuanian law which could be universally applied to sports participants who have caused criminal consequences during a competition. After revealing the concept of circumstances eliminating criminal responsibility, analysing their system, and assessing the particularity of sports relations and sports competitions, conclusions are made regarding the conditions for recognizing damage caused during sports competitions as a circumstance eliminating criminal responsibility in the Lithuanian legal system and its limits.